

**Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć
naukowych
(w języku polskim)**

[Załącznik 2 do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego]

dr Sebastian Bobowski

Wrocław, styczeń 2019

1. Wykształcenie

1.1 Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

- 2009 – tytuł doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, specjalność: międzynarodowe stosunki gospodarcze, nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (UEW) z dnia 1 października 2009 r. Tytuł rozprawy doktorskiej: „Pozyskiwanie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej przez sektor MŚP w regionie Dolnego Śląska”, promotor: prof. dr hab. Jan Rymarczyk
- 2005 – tytuł magistra stosunków międzynarodowych, specjalność: integracja europejska, uzyskany w dniu 17 czerwca 2005 r. w wyniku egzaminu magisterskiego na Wydziale Gospodarki Narodowej Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu (obecnie: Wydział Nauk Ekonomicznych na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu). Tytuł pracy magisterskiej: „Znaczenie funduszy pomocowych Unii Europejskiej w rozwoju lokalnym w Polsce. Przykład miasta Jelenia Góra”, promotor: dr hab. Kazimiera Wilk, prof. AE

1.2 Wykształcenie uzupełniające

- 2016 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Wspólne i podwójne dyplomy dla cudzoziemców na studiach wyższych, czyli jak przygotować porozumienie o wspólnym kształceniu w zakresie studiów wyższych” zorganizowane przez Optima Centrum Rozwoju i Kształcenia Kadr
- 2008 – zaświadczenie o ukończeniu kursu pedagogicznego zrealizowanego w ramach Stacjonarnych Studiów Doktoranckich przy Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
- 2007 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013” zorganizowanego Departament Zarządzania Programem Wzrostu Konkurencyjności Przedsiębiorstw Ministerstwa Rozwoju Regionalnego
- 2006 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Zarządzanie projektem współfinansowanym z EFS” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości we Wrocławiu, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
- 2006 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Monitoring, kontrola i kontrola finansowa (audyt) projektów” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości we Wrocławiu, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
- 2006 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Kwalifikowalność wnioskodawców, projektów i kosztów” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości we Wrocławiu, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
- 2006 – certyfikat ukończenia szkolenia pt. „Lokalne porozumienia na rzecz zatrudnienia (LEP)” zorganizowanego przez Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości we Wrocławiu, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

2. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

- Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych:
 - Adiunkt (od 01.10.2010)
 - Asystent (01.10.2009 – 30.09.2010)
 - Kierownik anglojęzycznych studiów Bachelor Program in International Business oraz Master Program in International Business (od 01.03.2014), odpowiedzialny za planowanie, organizację, nadzór i kontrolę w zakresie rekrutacji, procesu dydaktycznego, spraw studenckich oraz opracowanie koncepcji programów zajęć i sprawowanie nadzoru autorskiego nad realizacją tych koncepcji
 - Koordynator wydziałowy międzynarodowego programu wymiany studentów „Erasmus”, „Erasmus Plus”, koordynator wydziałowy programu wymiany studentów „Transekonomik” angażujący 5 publicznych uczelni ekonomicznych, tj. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu oraz Szkołę Główną Handlową w Warszawie (01.10.2010-30.09.2016)
- Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie, oddział zamiejscowy we Wrocławiu:
 - Wykładowca (20.02.2014 – 30.09.2014)
- Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu:

- Wykładowca (07.10.2010 – 31.01.2011)
- Opracowanie merytoryczne nowej specjalności *International Trade and Business* w zakresie koncepcji przedmiotu *International Trade*
- Wyższa Szkoła Bankowa, Wydział Finansów i Zarządzania:
 - Wykładowca (od 01.02.2008)
- Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu:
 - Wykładowca (15.02.2007 – 30.09.2007)

W okresie 01.10.2005-30.09.2009 byłem uczestnikiem stacjonarnych studiów doktoranckich na Wydziale Gospodarki Narodowej (obecnie: Wydziale Nauk Ekonomicznych) Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Na przestrzeni czterech lat zrealizowałem ponad **450 godzin zajęć dydaktycznych**, opublikowałem **18 artykułów naukowych**, byłem także współautorem **5 monografii**. Za szczególnie istotne uważam autorstwo rozdziału V oraz podrozdziału 6.4 monografii pod red. B. Drelich-Skulskiej pt. *Azja i Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu* (2007) oraz współautorstwo podrozdziałów 5.1-5.3 oraz 5.5-5.7 oraz autorstwo podrozdziału 7.2 monografii pod red. B. Drelich-Skulskiej pt. *Biznes międzynarodowy w regionie Azji i Pacyfiku* (2009). W tym okresie wziąłem czynny udział w **16 krajowych konferencjach naukowych**, pracowałem w pięciu projektach szkoleniowo-dydaktycznych (patrz: ppkt 3.8). Ponadto, prowadziłem badania dotyczące wizerunku Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu przy współpracy z Katedrą Badań Marketingowych, warsztaty z przedsiębiorcami na zlecenie Regionalnego Ośrodka Szkoleniowego Europejskiego Funduszu Społecznego przy Stowarzyszeniu Rozwoju Przedsiębiorczości we Wrocławiu (2006).

Moja aktywność organizacyjna w latach 2005-2009 obejmowała m. in.: współorganizację ogólnopolskich konferencji naukowych z ramienia Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, poświęconych tematyce globalizacji, internacjonalizacji, integracji regionu Azji-Pacyfiku, przewodnictwo w Radzie Uczelnianej Samorządu Doktorantów, zasiadanie w Senacie, Radzie Bibliotecznej, Doktoranckiej Komisji Wyborczej, Uczelnianej Doktoranckiej Komisji Stypendialnej, Komisji Stypendialnej Dr Best, Studenckiej Komisji Dyscyplinarnej, Komitecie Organizacyjnym Obchodów 60-lecia Wydziału Gospodarki Narodowej, Uczelnianej Komisji Wyborczej, Wydziałowym Zespole Targowo-Promocyjnym. Tworzyłem ponadto Dolnośląską Radę Doktorantów, realizowałem szkolenia wyjazdowe dla studentów koła naukowego CARGO, działającego przy Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych (2006-2007), przeprowadziłem serię wykładów autorskich pt. *Fundusze pomocowe Unii Europejskiej na Dolnym Śląsku* we wrocławskich liceach, uczestniczyłem w tworzeniu elektronicznej bazy absolwentów AE w ramach współpracy z zarządem Stowarzyszenia Absolwentów WSH, WSE i AE we Wrocławiu, współorganizowałem imprezy Dolnośląskiego Festiwalu Nauki na Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu oraz Krajowy Zjazd Doktorantów we Wrocławiu (2006), dni otwarte Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu (2007), debatę regionalnego środowiska doktoranckiego pt. *Współczesne kierunki rozwoju studiów doktoranckich na Dolnym Śląsku* na Politechnice Wrocławskiej (2009). Byłem współautorem serwisu rekrutacyjnego na studia (2007) oraz *Regulaminu pomocy materialnej dla doktorantów Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu* (2006-2009). Pozostawałem także aktywny w międzynarodowych organizacjach zrzeszających studentów i młodych naukowców, tj. Junior Chamber International Poland - Worldwide Federation of Young Leaders and Entrepreneurs, w okresie studiów magisterskich natomiast - AEGEE (Europejskie Forum Studentów).

W dniu 1 października 2009 r. uzyskałem tytuł doktora nauk ekonomicznych i zostałem zatrudniony na stanowisku asystenta w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych na Wydziale Nauk Ekonomicznych. Od 1 października 2010 r. pracuję na stanowisku adiunkta w tej samej jednostce organizacyjnej. Łącznie od początku roku akademickiego 2009/2010 do końca roku akademickiego 2017/2018 przeprowadziłem ponad **3.500 godzin dydaktycznych** na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu w ramach następujących przedmiotów **w języku polskim**: *studia I stopnia*: Międzynarodowe transakcje gospodarcze (wykład plus ćwiczenia), Podstawy międzynarodowych stosunków gospodarczych (wykład plus ćwiczenia), Zagraniczne fundusze pomocowe (wykład plus ćwiczenia), Zarządzanie w biznesie międzynarodowym (laboratorium), Rozliczenia międzynarodowe (ćwiczenia), Źródła finansowania przedsiębiorstw innowacyjnych (wykład), Marketing międzynarodowy (wykład), Procesy globalizacyjne – wyzwania, propozycje usprawnień (wykład), Ekonomia handlu zagranicznego (wykład), *studia I oraz II stopnia*: Biznes międzynarodowy (wykład), Międzynarodowe stosunki gospodarcze (wykład plus ćwiczenia), *studia II stopnia*: Global resourcing w biznesie międzynarodowym (wykład plus ćwiczenia) oraz **w języku angielskim**: *studia I stopnia*: How to improve mechanism of globalisation (wykład), Fair trade vs. development (wykład), International trade (wykład), International marketing (ćwiczenia), International

economic transactions (wykład plus ćwiczenia), Challenges of economic globalisation (wykład), *studia II stopnia*: International economics (wykład plus ćwiczenia), Global resourcing in international business (wykład plus ćwiczenia), Doing business in Asia (wykład plus ćwiczenia), Cultural environment of international business (ćwiczenia), Contract in international trade (wykład plus ćwiczenia). Jakość i przystępność prowadzonych przeze mnie zajęć była wysoko oceniana przez studentów w nich uczestniczących – średnia ocena wahała się w przedziale **4,59-4,93/5,00**. Mimo dużej aktywności badawczej oraz organizacyjnej w każdym roku realizowałem pensum dydaktyczne w pełnym wymiarze, jak również, zależnie od zapotrzebowania, godziny ponadwymiarowe. Od semestru letniego roku akademickiego 2011/2012 prowadzę także seminaria dyplomowe w języku angielskim (Bachelor seminar), dotychczas wypromowałem **31 licencjatów** na specjalności Bachelor Program in International Business (prace wyłącznie w języku angielskim), zrecenzowałem blisko **140 prac licencjackich i magisterskich** pisanych przede wszystkim pod kierownictwem pracowników Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych.

W kontekst działalności dydaktycznej wpisuje się ponadto współautorstwo trzech podręczników akademickich: *Kulturowe uwarunkowania biznesu międzynarodowego* (2014), *Handel zagraniczny. Organizacja i technika* (2017), *International business in the global world* (2018).

W listopadzie 2018 r. decyzją Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych zostałem wybrany na promotora pomocniczego rozprawy doktorskiej mgra Macieja Olberta nt. *Migracje zarobkowe do Polski. Determinanty i perspektywy zatrudniania cudzoziemców*, w dyscyplinie **ekonomia**¹.

Uzupełnieniem pracy naukowo-dydaktycznej była moja działalność organizacyjna na rzecz UEW, w tym Wydziału Nauk Ekonomicznych oraz Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych. W okresie październik 2010 - wrzesień 2016 r. sprawowałem funkcję członka Rady Koordynacyjnej Erasmus przy Rektorze UEW (w charakterze koordynatora wydziałowego ds. ECTS). Od 2010 r. aktywnie uczestniczę w procesie rekrutacyjnym na anglojęzyczne studia Bachelor oraz Master Program in International Business (obsługa dokumentacji, przewodniczenie komisji rekrutacyjnej, prowadzenie rozmów kwalifikacyjnych, koordynacja i nadzór nad procesem rekrutacji), w 2014 r. przewodniczyłem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej na Wydziale Nauk Ekonomicznych (studia stacjonarne II stopnia). W latach 2008-2011 byłem członkiem Wydziałowej Komisji ds. Zapewniania Jakości Kształcenia, od listopada 2016 r. pracuję w Wydziałowej Komisji ds. Współpracy z Zagranicą. W 2017 r. współtworzyłem trzysobowy Zespół ds. Organizacji Wystawy z Okazji 70-lecia Wydziału Nauk Ekonomicznych. W marcu 2018 r. zostałem powołany w skład Zespołu ds. Akredytacji European Programme Accreditation System (EPAS) dla programów Bachelor oraz Master Program in International Business, przyznawanej przez European Foundation for Management Development (EFMD) z siedzibą w Brukseli.

Praca w charakterze wykładowcy w innych jednostkach naukowych, tj. Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej, Wyższa Szkoła Handlowa, Wyższa Szkoła Bankowa, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, obejmowała prowadzenie zajęć z tematyki: instrumentów walutowych w zarządzaniu przedsiębiorstwem, ekonomiki przedsiębiorstwa, podstaw finansów przedsiębiorstwa, podstaw ekonomii, zarządzania strategicznego w przedsiębiorstwie, modeli i strategii biznesowych, handlu międzynarodowego (w tym ostatnim przypadku kurs prowadzony był w języku angielskim).

3. Charakterystyka dorobku naukowego

Mój dorobek naukowy przygotowany został w dziedzinie nauk ekonomicznych, w dyscyplinie ekonomia, w nurcie ekonomii międzynarodowej, z wykorzystaniem dorobku teoretycznego biznesu międzynarodowego, międzynarodowej ekonomii politycznej, międzynarodowej ekonomii instytucjonalnej. W ramach pierwszej oraz trzeciej podstawowej ścieżki badawczej czerpałem ponadto z dorobku subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych, wpisując się we współczesny trend w podejściu do badań ekonomicznych na poziomie międzynarodowym, określany mianem ekonomii politycznej stosunków międzynarodowych. Przygotowane na przestrzeni lat publikacje (w większości zredagowane w języku angielskim), badania prowadzone w ramach pozyskanych funduszy grantowych finansowanych ze źródeł centralnych, jak również działalność popularyzatorska, w szczególności czynne uczestnictwo w międzynarodowych konferencjach naukowych w kraju i zagranicą, zagraniczne wyjazdy dydaktyczne oraz odbyty staż badawczy na Seikei University w Tokio, służyły umiędzynarodowieniu mojej pracy naukowo-badawczej oraz tworzonego w jej toku dorobku.

Prowadzone przeze mnie badania osadzone były w trzech podstawowych, komplementarnych

¹ W załączeniu do wniosku znajduje się pismo prof. dr hab. Czesława Zająca, dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

R

względem siebie ścieżkach badawczych:

1. Instytucjonalny i ekonomiczny wymiar współczesnego regionalizmu Azji Wschodniej.
2. Uwarunkowania, motywy i formy internacjonalizacji przedsiębiorstw w Azji Wschodniej.
3. Determinanty strategiczne i ekonomiczne zaangażowania Japonii we współczesny regionalizm Azji Wschodniej.

Podsumowanie badań prowadzonych w trzech podstawowych ścieżkach badawczych stanowi zaprezentowana w pkt. 4 autorska monografia.

Równolegle tworzyłem dorobek w trzech pobocznych ścieżkach badawczych:

1. Wymiar instytucjonalny i ekonomiczny procesów integracyjnych w Unii Europejskiej.
2. Aspekty ekonomiczne funkcjonowania systemu zamówień publicznych w Unii Europejskiej.
3. Klastry jako nośnik innowacyjności – perspektywa przedsiębiorstw i regionów.

3.1 Dorobek publikacyjny

Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałem **67 prac naukowych**², w tym **1 monografię autorską**, **2 artykuły** w czasopismach wyróżnionych na liście JCR, **12 monografii wieloautorskich** (14 rozdziałów), **38 artykułów** w czasopismach z listy B MNiSW, **9 artykułów** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science, **3 artykuły** w materiałach konferencyjnych, aktualnie oczekujących na indeksację w bazie Web of Science, **2 artykuły** opublikowane w zagranicznych czasopismach naukowych, nie uwzględnionych w wykazie MNiSW. Dominującym językiem publikacji był język angielski. Szacunkowa liczba punktów za wszystkie publikacje po uzyskaniu stopnia doktora wynosi **595**³.

Według bazy Google Scholar, moje prace były cytowane **87** razy, indeks Hirscha wynosi **4**, liczba zaindeksowanych pozycji wyniosła **78**. Mój profil w bazie Researchgate ma indeks **9,75**, moje prace cytowano **35** razy, indeks Hirscha wynosi **2**, odnotowałem **1.257** wejść na mój profil, on-line udostępniłem **58** publikacji naukowych skategoryzowanych w **4** obszarach tematycznych, odnotowałem kilkadziesiąt zapytań oraz rekomendacji, m. in. z Chin, Hiszpanii, Holandii, Japonii, Malezji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Turcji, Wielkiej Brytanii oraz Włoch.

3.2 Projekty badawcze finansowane ze źródeł centralnych

- Tytuł projektu: *Nadzór publiczny nad rynkiem zamówień publicznych* (2014/14/E/HS5/00845), projekt finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu SONATA BIS 4, lata realizacji 2015-2019, stanowisko: **wykonawca (główny ekonomista)**
- Tytuł projektu: *Klastry jako nośnik innowacyjności przedsiębiorstw i regionów. Weryfikacja i implementacja modeli azjatyckich w warunkach gospodarki polskiej*, (2011/01/B/HS4/006390), projekt finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu OPUS 1, lata realizacji 2011-2014, stanowisko: **wykonawca**
- Tytuł projektu: *Rola Japonii we współczesnym azjatyckim regionalizmie handlowym i finansowym*, grant badawczy finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, lata realizacji 2016-2018, stanowisko: **kierownik**
- Tytuł projektu: *Rola korporacji transnarodowych w procesach integracyjnych w regionie Azji i Pacyfiku*, grant badawczy finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, lata realizacji 2016-2018, stanowisko: **wykonawca**
- Tytuł projektu: *Implikacje powstania Wspólnoty ASEAN dla funkcjonowania biznesu międzynarodowego w Azji Południowo-Wschodniej po 2015 roku*, grant badawczy finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, lata realizacji 2016-2017, stanowisko: **wykonawca**
- Tytuł projektu: *Zielona transformacja gospodarek azjatyckich i europejskich - wyzwanie dla współczesnego regionalizmu*, grant badawczy finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, lata realizacji 2014-2016, stanowisko: **kierownik**
- Tytuł projektu: *Globalna konkurencyjność Azji Wschodniej w kontekście procesów integracji i globalizacji na poziomie regionalnym*, grant badawczy finansowany ze środków Ministerstwa Nauki

² W tym **24 prace naukowe** we współautorstwie, z czego **8** w trzech podstawowych ścieżkach badawczych.

³ Szacunkowa liczba punktów za **43 publikacje** po uzyskaniu stopnia doktora wyłącznie mojego autorstwa (udział 100%) wynosi **387**.

3.3 Nagrody i wyróżnienia

- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2017 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2016 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2015 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2014 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2013 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej oraz dydaktyczno-wychowawczej” za 2012 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2011 rok
- indywidualna nagroda pierwszego stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za „osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowo-badawczej” za 2010 rok
- stypendysta programu Santander Universidades finansowanego przez Fundację BZ WBK (2017)
- stypendysta programu Dr Best dla najlepszych doktorantów realizowanego przez Akademię Ekonomiczną im. Oskara Langego we Wrocławiu (obecnie: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu), współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (2006)
- dyplom uznania od Dziekana Wydziału Gospodarki Narodowej dra Andrzeja Graczyka za aktywny udział w promocji oferty edukacyjnej Akademii Ekonomicznej i Wydziału Gospodarki Narodowej w roku akademickim 2005/2006
- dyplom uznania od Dziekana Wydziału Gospodarki Narodowej dra Andrzeja Graczyka za aktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz Wydziału Gospodarki Narodowej w roku akademickim 2005/2006

3.4 Przygotowywanie recenzji, redakcja naukowa, członkostwo w międzynarodowych organizacjach naukowych, organizacja konferencji naukowych

- recenzent artykułów naukowych dla czasopisma *Silva Iaponicarum* [ISSN 1734-4328]
- recenzent artykułów naukowych dla czasopisma *The Central European Review of Economics and Management* [ISSN 2543-9472]
- recenzent materiałów konferencyjnych pt. *New Challenges of Economic and Business Development – 2018: Productivity and Economic Growth* z konferencji zorganizowanej przez Faculty of Business, Management and Economics, University of Latvia we współpracy z Komisją Europejską, Ryga, Łotwa, 10-12 maja – indeksacja w bazie Web of Science [ISBN 978-9934-18-344-7]
- redakcja naukowa zbioru artykułów przygotowanych przez najbardziej uzdolnionych studentów I oraz II stopnia pt. *Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze. Debiuty Studenckie*, A. Kuźmińska-Haberla, S. Bobowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2018, ss. 132⁴ [ISBN 978-83-7695-709-8]
- członek European Southeast Asian Studies Association, w okresie sierpień 2013 - sierpień 2017 r. członek zarządu organizacji z wyboru (EuroSEAS Board) z ramienia Europy Środkowej
- członek Eurasia Business and Economics Society (EBES)
- członek Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych (PTSM), oddział Wrocław
- współtwórca i członek Centrum Badań Azji i Pacyfiku przy Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu
- organizacja konferencji naukowej „Jabłko niezgody – współczesne problemy gospodarki światowej”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 18 maja 2015 r.

⁴ Aktualnie kończę prace redakcyjne nad kolejnym zbiorem artykułów w ramach serii *Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze. Debiuty Studenckie*, który ukaże się w pierwszej połowie 2019 r.

- organizacja konferencji naukowej „Redefinition of the role of Asia-Pacific region in the global economy. Partnership or leadership?”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 16-17 listopada 2014 r.
- organizacja konferencji naukowej „Network interrelations in the Asia-Pacific region. Society-economy-politics”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 17-18 listopada 2013 r.
- organizacja konferencji naukowej „Handel i inwestycje w semi-globalnym otoczeniu”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 14-15 maja 2012 r.
- organizacja konferencji naukowej „Globalne i regionalne uwarunkowania międzynarodowych przepływów gospodarczych”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 16-17 maja 2011 r.

3.5 Udział w konferencjach naukowych

W okresie październik 2009-2018, czyli po uzyskaniu stopnia doktora, wygłosiłem 56 referatów (z czego 38 w języku angielskim) na 46 międzynarodowych konferencjach naukowych, w tym 18 zagranicznych zorganizowanych w Austrii, Czechach, Indiach, Japonii, Łotwie, Makau (Chiny), Niemczech, Portugalii, Singapurze, Ukrainie, Wielkiej Brytanii, Włoszech oraz 28 krajowych zorganizowanych m. in. w Katowicach, Krakowie, Poznaniu, Sopocie i Wrocławiu.

1. Bobowski S., Dobrzański P., Velinov E., (2018), referat: *HR practices on diversity: Evidence from the US pharmaceutical companies' subsidiaries in CEE region*, „5th AIB-CEE 2018 Kraków Conference”, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków, 12-14 września
2. Bobowski S., Drelich-Skulska B., (2018), referat: *International production networks in auto industry in the 21st century. The case of ASEAN*, „12th International Days of Statistics and Economics”, konferencja zorganizowana przez University of Economics in Prague, The Technical University of Košice, Ton Duc Thang University, Praga, 6-8 września
3. Bobowski S., Pasierbiak P., (2018), referat: *An Indo-Pacific Economic Corridor – premises and implications of the U.S. Project*, „12th International Days of Statistics and Economics”, konferencja zorganizowana przez University of Economics in Prague, The Technical University of Košice, Ton Duc Thang University, Praga, 6-8 września
4. Bobowski S., (2018), referat: *Contemporary trade regionalism on the example of Free Trade Area of the Asia-Pacific*, „25th EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian Business and Economics Society, Berlin, 23-25 maja
5. Bobowski S., Gola J., Szydło W., Przybylska M. (2018), referat: *The most economically advantageous tender in the public procurement system in the European Union*, „25th EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian Business and Economics Society, Berlin, 23-25 maja
6. Bobowski S., Dobrzański P., Velinov E., (2018), referat: *Importance of automotive sector in economic growth. The case of Central and Eastern Europe countries*, „Actual Problem of Ukraine's Economic System Functioning”, konferencja zorganizowana przez Ivan Franko National University of L'viv, Lwów, 18-19 maja
7. Bobowski S., Drelich-Skulska B., (2018), referat: *Mega-regionalizm handlowy UE-ASEAN. Wyzwania dla formatu region-region*, „Gospodarka światowa XXI wieku. Wyzwania i perspektywy”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 14 maja
8. Bobowski S., Dobrzański P., Jankowiak A. H., Velinov E., (2018), referat: *Competitiveness of European Union's automotive industry*, „New Challenges of Economic and Business Development – 2018: Productivity and Economic Growth” zorganizowanej przez Faculty of Business, Management and Economics, University of Latvia, we współpracy z Komisją Europejską, Ryga, 10-12 maja
9. Bobowski S., (2017), referat: *Japanese micro, small and medium enterprises (MSMEs) in ASEAN*, „The Development Challenges of Asia-Pacific Countries”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 19-20 listopada (organizacja i prowadzenie sesji A)
10. Bobowski S., (2017), referat: *Nowa strategia handlowa i inwestycyjna Unii Europejskiej w kontekście współpracy z regionem Azji-Pacyfiku*, „Nauki Ekonomiczne w XXI wieku – dylematy, wyzwania, perspektywy”, konferencja zorganizowana przez Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 21 września (organizacja i prowadzenie

panelu: Problemy regionalizmu)

11. Bobowski S., (2017), referat: *Internationalization of micro, small and medium enterprises (MSMEs) in ASEAN*, „11th International Days of Statistics and Economics”, konferencja zorganizowana przez University of Economics in Prague, ESC Rennes School of Business, Praga, 14-16 września
12. Bobowski S., (2017), referat: *MSMEs from Japan in the ASEAN region*, „9th EuroSEAS Conference”, konferencja zorganizowana przez European Southeast Asian Studies Association, University of Oxford, Oksford, 16-18 sierpnia (organizacja i prowadzenie panelu: The Japanese role in ASEAN: challenges and opportunities)
13. Bobowski S., (2017), referat: *Another mega-regional trade bloc under construction? The case of the European Union (EU) – Japan Free Trade Agreement (FTA)*, „The Roles of the EU and the Asia Pacific in the Global Era Politics, International Relations, Economics and Law”, konferencja zorganizowana przez EUSA Asia-Pacific Association for European Studies, Tokio, 1-2 lipca
14. Bobowski S., Gola J. (2017), referat: *E-procurement in the European Union*, „The Roles of the EU and the Asia Pacific in the Global Era Politics, International Relations, Economics and Law”, konferencja zorganizowana przez EUSA Asia-Pacific Association for European Studies, Tokio, 1-2 lipca
15. Bobowski S., (2017), referat: *Official Development Assistance (ODA) of Japan in the 21st century – implications for connectivity of ASEAN region*, „22nd EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian Business and Economics Society, Rzym, 24-26 maja
16. Bobowski S., Drelich-Skulska B., Jankowiak A. H., Mazurek Sz., (2016), referat: *Changes in international production networks in East Asia*, „INTERLOG”, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań, 24 listopada
17. Bobowski S., (2016), referat: *Another insight into Asian trade regionalism. ASEAN-Japan economic partnership*, „Asian Economies in the Context of Globalization”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 20-21 listopada
18. Bobowski S., Gola J., (2016), referat: *Access to public procurement contracts in EU – perspective of SMEs*, „20th EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian Business and Economics Society, Wiedeń, 28-30 września
19. Bobowski S., (2016), referat: *Trade Regionalism of Tomorrow. Entanglement of Mega-regionals vs. WTO*, „20th EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian Business and Economics Society, Wiedeń, 28-30 września
20. Bobowski S., (2016), referat: *Efekty spillover Abenomiki. Implikacje dla roli Japonii w gospodarce globalnej*, „Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie”, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków, 23 września
21. Bobowski S., (2016), referat: *Abenomics and the challenges of the labor market in Japan*, „10th International Days of Statistics and Economics”, konferencja zorganizowana przez University of Economics in Prague, ESC Rennes School of Business, Praga, 8-10 września
22. Bobowski S., (2016), referat: *Wyzwanie konsolidacji fiskalnej Abenomiki*, „Wyzwania gospodarki globalnej 2016”, konferencja zorganizowana przez Instytut Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, 19-20 maja
23. Bobowski S., (2016), referat: *Ekspansywna polityka monetarna Bank of Japan (BOJ) w dobie Abenomiki – szansa czy zagrożenie dla Japonii?*, „Wolny handel i szybki rozwój. Współczesne priorytety w gospodarce światowej”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 16 maja
24. Bobowski S., (2015), referat: *Projekt Wspólnoty ASEAN 2015. Szansa na zrównoważony rozwój Azji Południowo-Wschodniej?*, „Handel i finanse międzynarodowe”, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań, 10 grudnia
25. Bobowski S., (2015), referat: *ASEAN Plus Eight – feasibility study of the regional diplomatic framework*, „Administration of Innovative Processes in Ukraine's Economic System”, konferencja zorganizowana przez Ivan Franko National University of L'viv, Lwów, 27-28 listopada
26. Bobowski S., (2015), referat: *Sino-Japanese duo in the Asian regionalism? Feasibility study of the „win-win” scenario*, „Dimensions of Regional Processes in the Asia-Pacific Region”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 15-16 listopada
27. Bobowski S., (2015), referat: *ASEAN and trade regionalism - an opportunity for convergence or threat of “two speeds”?*, „7th EBES Conference”, konferencja zorganizowana przez Eurasian

- Business and Economics Society, Wenecja, 15-17 października
28. Bobowski S., (2015), referat: *Fourteen EU states already in, Japan and USA still not interested – what lies behind China-led AIIB?*, „The 2nd Conference on China-Central and Eastern Europe (CEE). Cross-Cultural Dialogue, Education and Business. Societies and cultures in transition”, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet Jagielloński i Instytut Konfucjusza w Krakowie, Kraków, 22-24 września
 29. Bobowski S., (2015), referat: *Japan and contemporary Asian financial regionalism. What's the name of the game?*, „9th International Days of Statistics and Economics”, konferencja zorganizowana przez University of Economics in Prague, ESC Rennes School of Business, Praga, 10-12 września
 30. Bobowski S., (2015), referat: *Contemporary Asian trade regionalism. Exclusion vs. inclusion dilemma in the context of mega-regional projects of Trans-Pacific Partnership (TPP), and Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*, „8th EuroSEAS Conference”, konferencja zorganizowana przez European Southeast Asian Studies Association, Wiedeń, 10-14 sierpnia
 31. Bobowski S., (2015), referat: *Towards value-based, open, inclusive community – East Asian regionalism of tomorrow?*, „8th EuroSEAS Conference”, konferencja zorganizowana przez European Southeast Asian Studies Association, Wiedeń, 10-14 sierpnia
 32. Bobowski S., (2015), referat: *Megaregionalne projekty handlowe TPP i RCEP w budowie. W co gra Japonia przy dwóch stołach negocjacyjnych?*, „Jabłko niezgody – współczesne problemy gospodarki światowej”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 18 maja
 33. Bobowski S., (2014), referat: *East Asian trade regionalism and Japan – context of megaregional projects of TPP and RCEP*, „Administration of Innovative Processes in Ukraine's Economic System”, konferencja zorganizowana przez Ivan Franko National University of L'viv, Lwów, 5-6 grudnia
 34. Bobowski S., (2014), referat: *Thai clustering – typology of the emerging market, „Redefinition of the Role of Asia-Pacific Region in the Global Economy. Partnership or Leadership?”*, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 16-17 listopada
 35. Bobowski S., Drelich-Skulska B., (2014), referat: *Rola ADB w regionalnych procesach rozwoju i integracji gospodarczej w XXI wieku*, „IV Konwencja Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych”, konferencja zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, Wrocław, 14-15 listopada
 36. Bobowski S., (2014), referat: *Multilateral context of the project of trilateral China – Japan – Republic Of Korea Free Trade Agreement*, „Wyzwania gospodarki globalnej 2014”, konferencja zorganizowana przez Instytut Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, 22-23 maja
 37. Bobowski S., (2014), referat: *Implikacje ekonomiczne i polityczne projektu trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny-Japonia-Republika Korei*, „Przemiany strukturalne i koniunkturalne na światowych rynkach”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 12-13 maja
 38. Bobowski S., (2013), referat: *Knowledge Cluster Initiatives by MEXT – the case of Tokai Region Nanotechnology Manufacturing Cluster in Japan*, „Network interrelations in the Asia-Pacific Region. Society-economy-politics”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 17-18 listopada
 39. Bobowski S., (2013), referat: *Japan's Innovation Cluster Policy – experiences and perspectives*, „7th EuroSEAS Conference”, konferencja zorganizowana przez European Southeast Asian Studies Association, Lizbona, 4-6 lipca
 40. Bobowski S., Gola J., (2013), referat: *Bangalore IT cluster – the role of government and educational institutions*, „7th EuroSEAS Conference”, konferencja zorganizowana przez European Southeast Asian Studies Association, Lizbona, 4-6 lipca
 41. Bobowski S., Haberla M., (2013), referat: *Od uniwersytetu średniowiecznego do Uniwersytetu Trzeciej Generacji*, „Integracja i kryzysy na lokalnych i globalnych rynkach we współczesnym świecie”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 20-21 maja
 42. Bobowski S., Haberla M., (2013), referat: *Innovation policy of the OECD member states in the period of the global uncertainty*, „Reassessing the EU-Asia Pacific Relationship in the context of the EU crisis”, konferencja zorganizowana przez EUSA Asia-Pacific Association for European Studies,

Makau, 17-18 maja

43. Bobowski S., Drelich-Skulska B., (2012), referat: *Clustering in East Asia – implications of Japan's industrial development model*, „Innovation as a factor in the development of the Asia Pacific region. Economy - industry – company”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 18-19 listopada
44. Bobowski S., Haberla M., (2012), referat: *Networked clusters in the context of knowledge – seeking strategy of international business*, „Innovation as a factor in the development of the Asia Pacific region. Economy - industry – company”, konferencja zorganizowana przez Centrum Badań Azji i Pacyfiku Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 18-19 listopada
45. Bobowski S., (2012), referat: *Azjatyckie rezerwy walutowe jako instrument polityki makroekonomicznej. Implikacje dla biznesu międzynarodowego*, „Procesy internacjonalizacji w gospodarce światowej”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 23 października
46. Bobowski S., Haberla M., (2012), referat: *Asian currency reserves as an instrument of macroeconomic policy. Implications for international business*, „EU's Unknown Asia: New Horizons and New Beginnings”, konferencja zorganizowana przez EUSA Asia-Pacific Association for European Studies, Singapur, 4-5 czerwca
47. Bobowski S., (2012), referat: *Międzynarodowy podział pracy w gospodarce globalnej XXI wieku*, „Wyzwania gospodarki globalnej 2012”, konferencja zorganizowana przez Instytut Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, 24-25 maja
48. Bobowski S., Haberla M., (2012), referat: *Regionalne porozumienia handlowe w obszarze Azji Wschodniej oraz ich implikacje w ujęciu Munakaty i Baldwina*, „Handel i inwestycje w semi-globalnym otoczeniu”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 14-15 maja
49. Bobowski S., (2011), referat: *Baldwin' „domino theory” of regionalism – its sources and implications for East Asian states*, „Faces of Competitiveness in Asia Pacific. Region - Country – Enterprises”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 21 listopada
50. Bobowski S., Jankowiak A. H., Mazurek Sz. (2011), referat: *Business networks and the competitiveness of transnational corporations in East Asia*, „Faces of Competitiveness in Asia Pacific. Region - Country – Enterprises”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 21 listopada
51. Bobowski S., (2011), referat: *Global resourcing w dziedzinie B+R – rola struktur klastrowych*, „Procesy internacjonalizacji w gospodarce światowej”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 18 października
52. Bobowski S., Haberla M., (2011), referat: *Polityka wspierania innowacyjności i przedsiębiorczości akademickiej na przykładzie Finlandii*, „Globalne i regionalne uwarunkowania międzynarodowych przepływów gospodarczych”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 16-17 maja
53. Bobowski S., (2010), referat: *Japan as location of foreign direct investment (FDI) – barriers and recommendations*, „Asia-Europe. Partnership or Rivalry?”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 22 listopada
54. Bobowski S., (2010), referat: *Doświadczenia instytucji regionalnych w obszarze pozyskiwania funduszy strukturalnych przez sektor MSP – wyniki badań*, „Globalny i regionalny handel i inwestycje”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 17-18 maja
55. Bobowski S., (2009), referat: *Północnokoreański program nuklearny a regionalny system bezpieczeństwa*, referat: „Integracja Azji Wschodniej. Mit czy rzeczywistość?”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 16 listopada
56. Bobowski S., (2009), referat: *EFTA – geneza i perspektywy organizacji*, „Procesy internacjonalizacji w gospodarce światowej”, konferencja zorganizowana przez Katedrę Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, 20 października

Ponadto, wziąłem udział w trzech międzynarodowych konferencjach naukowych w Szwajcarii, Japonii, oraz Polsce: „Clusters as Drivers of Competitiveness: Strategies and Policy Issues”, konferencja zorganizowana przez Centre for Competitiveness, University of Fribourg, Fryburg, 25 marca 2011 r.; „2012 Annual Meetings of the Board of Governors”, konferencja zorganizowana przez International Monetary Fund oraz World Bank Group, Tokio, 12-14 października 2012 r.; „ASEAN Economic Community and its Common Market. Opportunities for Poland and other EU countries”, konferencja zorganizowana przez Ministerstwo Rozwoju, Warszawa, 8 grudnia 2015 r.

3.6 Udział w seminariach naukowych, pracach eksperckich

1. Bobowski S., (2018), referat: *Measurement of intra-industry trade in international production networks in the HDD industry. The case of ASEAN*, seminarium naukowe Katedr Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej oraz Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 12 kwietnia
2. Bobowski S., Klimek A., (2016), referat: *Transformation of the Polish economy, WUE educational offer*, „International business and studies opportunities in Wrocław”, seminarium naukowe z udziałem 44 studentów i 5 członków kadry naukowej Georgia Tech University w ramach Denning Technology & Management Program, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 22 marca
3. Bobowski S., (2016), referat: *Abenomics – what do we know so far*, „Sakura Business Seminar”, seminarium zorganizowane przez Sekcję Ekonomiczną i Kulturalną Ambasady Japonii w Polsce, Warszawa, 7 marca
4. Bobowski S., (2015), ekspert w seminarium naukowym „Towards greater regionalism in Southeast Asia” zorganizowanym przez Nikkei Asian Review, z udziałem przedstawicieli Metropolitan University Prague, Financial Times oraz publiczności, University of Vienna, Wiedeń, 12 sierpnia
5. Bobowski S., (2015), referat: *Staż badawczy w Centrum Badań Azji i Pacyfiku na Seikei University w Tokio (Japonia)*, „Dni Japońskie MATSURI 2015”, seminarium zorganizowane przez Koło Naukowe Kaizen Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 6-7 maja
6. Bobowski S., (2014), referat: *Prospects of the Chinese leadership in the Asian region - business and institutional implications. An European perspective*, seminarium naukowe zorganizowane przez Center for Asian and Pacific Studies (CAPS), Seikei University, Tokio, 4 listopada
7. Bobowski S., (2013), referat: *Bilateral defence and economic cooperation*, „Indian-Polish cooperation”, seminarium zorganizowane na Indian Institute of Management, Bangalore, 14 marca
8. Bobowski, S. (2013), *Dolnośląskie centra usług wspólnych – duży biznes, mały koszt*, autoryzowana opinia ekspercka wykorzystana w czasopiśmie branżowym „Biznes Dolnośląski”, Nr 3(6)
9. Bobowski S., (2012), referat: *The cooperation of transnational corporations with education sector in Lower Silesia*, „The institutional cooperation of SME's sector with universities – international comparison”, konferencja zorganizowana przez Division of University of Corporate Relations, University of Tokyo, Tokio, 9 października
10. Bobowski S., Drelich-Skulska B., Jankowiak A. H., Mazurek Sz., Skulski P., (2012), *Nisze rynkowe dla polskich produktów w Chinach*, ekspertyza przygotowana na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych S. A., Warszawa

Ponadto, w dniu 15 maja 2018 roku wystąpiłem w roli eksperta w porannej audycji Radia Wrocław, poświęconej problematyce wyzwań współczesnej gospodarki światowej, różnych aspektów globalizacji i integracji gospodarczej oraz działalności korporacji transnarodowych.

3.7 Zagraniczne staże badawcze i wyjazdy dydaktyczne

- Visiting Research Fellow w Center for Asian and Pacific Studies (CAPS), Seikei University, Tokio, Japonia, 10 października - 10 listopada 2014 (zadania: przygotowanie koncepcji autorskiej monografii, studia literaturowe, prowadzenie seminariów doktoranckich oraz wykładów z tematyki: *Interdyscyplinarne podejście badawcze do współczesnego regionalizmu; Trade regionalism in Northeast Asia – conceptualization, the case of China-Japan-Republic of Korea FTA (CJK FTA)*; przygotowanie artykułu naukowego do czasopisma *Review of Asian and the Pacific Studies* pt. „An

insight into Asian trade regionalism. Japan's double membership in the exclusive games of TPP, and RCEP", redagowanie newslettera dla portalu internetowego CAPS)⁵

- Visiting Professor na Škoda Auto University, Mladá Boleslav, Czechy, 8-12 października 2018; wyjazd w ramach programu Erasmus Plus 2018/2019 Staff Mobility for Teaching Assignment; tematyka zajęć: *Strategies of internationalization of Japanese MSMEs in ASEAN; Production networks in machinery industry – the case of East Asia*
- Visiting Professor na Mendel University, Brno, Czechy, 12-16 marca 2018; wyjazd w ramach programu Erasmus Plus 2017/2018 Staff Mobility for Teaching Assignment; tematyka zajęć: *Theoretical frameworks of contemporary international trade. The role of WTO in trade liberalization; Bilateralism and mega-regionalism in international trade. Implications for multilateral system of WTO*
- Visiting Professor na University of Finance and Administration, Praga, Czechy, 4-8 grudnia 2017; wyjazd w ramach programu Erasmus Plus 2017/2018 Staff Mobility for Teaching Assignment; tematyka zajęć: *Internationalization of SMEs as a field of study. Regional experiences - comparative analysis*
- Visiting Professor na IPAG Business School, Nicea, Francja, 22-26 października 2013; wyjazd w ramach programu LLP Erasmus 2013/2014 Staff Mobility for Teaching Assignment; tematyka zajęć: *IT revolution in Southeast Asian business. The case of production networks in E&E industries*
- Visiting Professor na University of Applied Sciences, Schmalkalden, Niemcy, 6-9 listopada 2011; wyjazd w ramach programu LLP Erasmus 2011/2012 Staff Mobility for Teaching Assignment; tematyka zajęć: *Characteristics of financial cooperation of developing countries on the example of East Asia. Conceptualization of financial regionalism*

3.8 Projekty szkoleniowo-dydaktyczne

- Tytuł projektu: *e-COMMA: Identification and definition of emerging eCommerce and Online-Marketing job profiles in line with the ICT sector-specific eCompetence Framework and the EQF and development of ECVET based training curricula for these jobs*, projekt realizowany w ramach konsorcjum polsko-niemiecko-francusko-włoskiego, finansowany ze środków Narodowej Agencji Erasmus, w ramach Akcji 2 – Partnerstwa Strategiczne w ramach sektora Kształcenie i Szkolenia Zawodowe w programie Erasmus Plus, lata realizacji 2015-2018, stanowisko: **wykonawca** (zadania: opracowanie merytoryczne projektu, korekta materiałów szkoleniowych stanowiących efekt projektu, organizacja konferencji podsumowującej projekt)
- Tytuł projektu: *Ekonomiczny Uniwersytet Dzieci*, projekt dydaktyczny realizowany przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu we współpracy z Fundacją Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych w Warszawie, rok realizacji: 2017, stanowisko: **wykładowca** (zadania: przygotowanie i wygłoszenie autorskiego wykładu dla młodzieży gimnazjalnej i rodziców pt. *Współczesne problemy ekonomiczne – czy kryzys to koniec czy początek?*)
- Tytuł projektu: *Wsparcie instytucji publicznych w przygotowaniach do EURO 2012*, projekt szkoleniowy realizowany przez Instytut Rozwoju Zasobów Ludzkich w Opolu, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, lata realizacji: 2009-2010, stanowisko: **trener** (zadania: opracowanie merytoryczne manuala szkoleniowego i prowadzenie szkoleń z tematyki praw i obowiązków obywateli Unii Europejskiej dla przedstawicieli instytucji publicznych z regionu Dolnego Śląska)
- Tytuł projektu: *Wsparcie rozwoju polskiego eksportu*, projekt realizowany przez WYG International na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, lata realizacji: 2006-2007, stanowisko: **trener** (zadania: opracowanie merytoryczne manuala szkoleniowego pt. „Realizacja kontraktów eksportowych na rynkach krajów KTSG i KR” na zlecenie WYG International z siedzibą w Warszawie, prowadzenie szkoleń dla przedsiębiorców na zlecenie Dolnośląskiej Agencji Rozwoju Regionalnego oraz Łódzkiej Izby Przemysłowo-Handlowej z tematyki przygotowania transakcji eksportowych, ubezpieczeń i gwarancji w obrotach zagranicznych oraz charakterystyki rynku chińskiego)
- Tytuł projektu: *Competence Needs for Formation and Training in Multimedia Jobs – CompTrain*, projekt szkoleniowy realizowany przez międzynarodowe konsorcjum Association Multimedia

⁵ W załączeniu do wniosku znajduje się zaświadczenie prof. Keiko Nakae, dyrektora Center for Asian and Pacific Studies, Seikei University.

Emploi (Francja) z udziałem Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu (obecnie: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu), współfinansowany przez Komisję Europejską w ramach programu Leonardo da Vinci, rok realizacji: 2006, stanowisko: **wykonawca** (zadania: nawiązywanie kontaktów z firmami z branży IT, instytucjami szkoleniowymi, organizacja panelu *WUE CompTrain Workshop*)

- Tytuł projektu: *Kompleksowy monitoring potencjału i barier regionalnego rynku pracy WIEDZA PLUS 2*, projekt szkoleniowy realizowany przez Związek Pracodawców Polska Miedź w Lubinie, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, rok realizacji: 2006, stanowisko: **wykonawca** (zadania: przygotowanie i uczestnictwo w warsztatach służących wypracowaniu mechanizmów wymiany doświadczeń pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w monitorowanie dolnośląskiego rynku pracy)
- Tytuł projektu: *Audyt ofert pracy, zapotrzebowanie na kwalifikacje i szkolenia na Dolnym Śląsku*, projekt szkoleniowy realizowany przez Centrum Kształcenia Ustawicznego przy Politechnice Wrocławskiej, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, rok realizacji: 2006, stanowisko: **wykonawca** (zadania: przygotowanie materiałów konferencyjnych, organizacja konferencji prezentującej efekty projektu)

4. Wskazanie i omówienie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003.65.595 z późn. zm.)

4.1 Wskazanie osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki wskazuję monografię:

Bobowski S., (2018), Japonia w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, ss. 468 [ISBN 978-83-7695-719-7] [udział 100%] [punktacja MNiSW: 20]

Recenzentami wydawniczymi monografii byli:

Prof. dr hab. Kazimierz Starzyk, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Dr hab. Krystyna Żołądkiewicz, prof. UG, Uniwersytet Gdański

4.2 Omówienie osiągnięcia naukowego

W treści niniejszego podpunktu wykorzystałem fragmenty monografii. W monografii znajdują się kompletne spisy wykorzystanych w niniejszym omówieniu pozycji literatury oraz skrótów.

Monografia jest zwięzłym podsumowaniem badań prowadzonych przeze mnie w latach 2007-2018⁶ w trzech podstawowych, komplementarnych względem siebie ścieżkach badawczych:

1. Instytucjonalny i ekonomiczny wymiar współczesnego regionalizmu Azji Wschodniej
[**17 publikacji**, w tym **3 rozdziały** w monografiach naukowych, **10 artykułów** w czasopiśmie z listy B MNiSW, **3 artykuły** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science, **1 artykuł** przyjęty do druku w materiałach konferencyjnych oczekujących na indeksację w bazie Web of Science]
2. Uwarunkowania, motywy i formy internacjonalizacji przedsiębiorstw w Azji Wschodniej
[**11 publikacji**, w tym **1 artykuł** w czasopiśmie wyróżnionym na liście JCR, **2 rozdziały** w monografiach naukowych, **6 artykułów** w czasopiśmie z listy B MNiSW, **2 artykuły** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science]
3. Determinanty strategiczne i ekonomiczne zaangażowania Japonii we współczesny regionalizm Azji Wschodniej
[**17 publikacji**, w tym **1 artykuł** w czasopiśmie wyróżnionym na liście JCR, **1 rozdział** w monografii naukowej, **10 artykułów** w czasopiśmie z listy B MNiSW, **2 artykuły** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science, **1 artykuł** przyjęty do druku w

⁶ Pierwsze publikacje w ramach pierwszej oraz drugiej podstawowej ścieżki badawczej powstały jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora, tj. w latach 2007-2009, a obejmowały autorstwo oraz współautorstwo dwóch monografii - poz. [16][27] oraz pięciu artykułów naukowych w czasopiśmie z listy B MNiSW - poz. [13][14][15][17][28] w załączniku 4.

materiałach konferencyjnych oczekujących na indeksację w bazie Web of Science, **2 artykuły** opublikowane w zagranicznych czasopismach naukowych afiliowanych przez Seikei University (Japonia) oraz Seoul National University (Republika Korei), nie uwzględnionych w wykazie MNiSW]

Łączną punktację uzyskaną z **45 publikacji** w ramach wyszczególnionych wyżej trzech podstawowych ścieżek badawczych szacuję na **396**. Wygłosiłem **37 referatów** na międzynarodowych konferencjach krajowych i zagranicznych (Katowice, Kraków, Poznań, Sopot, Wrocław, Berlin, Lwów, Oksford, Praga, Rzym, Singapur, Tokio, Wenecja, Wiedeń). W ramach prac prowadzonych w trzech podstawowych ścieżkach badawczych zrealizowałem **5 grantów badawczych** finansowanych ze środków MNiSW (patrz: ppkt. 3.2), odbyłem staż badawczy w Seikei University w Tokio (patrz: ppkt. 3.7), zorganizowałem i poprowadziłem **3 panele naukowe** dedykowane problematyce regionalizmu oraz roli Japonii w regionie Azji Południowo-Wschodniej na międzynarodowych konferencjach naukowych we Wrocławiu i Oksfordzie (patrz: poz. 9, 10, 12 w ppkt 3.5).

Moje badania w trzech podstawowych ścieżkach badawczych, osadzone w dyscyplinie ekonomii, w nurcie ekonomii międzynarodowej, wpisują się we współczesny trend w podejściu do badań ekonomicznych na poziomie międzynarodowym, określany mianem ekonomii politycznej stosunków międzynarodowych⁷. Przyjmując za punkt wyjścia dla rozważań nad przesłankami oraz implikacjami powstawania regionalnych struktur handlowych i finansowych klasyczną teorię integracji gospodarczej, odwołałem się do dorobku międzynarodowej ekonomii politycznej oraz międzynarodowej ekonomii instytucjonalnej dla uzupełnienia perspektywy ekonomicznej o zmienne pozaekonomiczne - polityczne, prawne, historyczne, społeczne⁸. Użyteczne w kontekście rozpatrywania współczesnego regionalizmu Azji Wschodniej z perspektywy jednego z państw regionu – Japonii, było odwołanie do wiodących nurtów teoretycznych subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych – realizmu, neoliberalizmu instytucjonalnego oraz konstruktywizmu. Takie podejście, w moim przekonaniu, dało możliwość kompetentnego, całościowego ujęcia podejmowanej problematyki, bez nadmiernego skoncentrowania opisu na aspektach ilościowych zjawisk kosztem istotnych zmiennych o charakterze pozaekonomicznym.

Monografia miała na celu usystematyzować i podsumować badania prowadzone w trzech podstawowych ścieżkach badawczych oraz ich rezultaty cząstkowe. W omówieniu pracy znajdują się odwołania do pozycji z listy publikacji znajdującej się w załączniku 4.

Wprowadzenie do tematyki pracy

Zjawisko globalizacji ekonomicznej inspirowane rozpowszechnieniem koncepcji neoliberalnych, zasilane postępem technologii informacyjno-komunikacyjnych, przyczyniło się do dynamicznego rozwoju gospodarek Azji Północno-Wschodniej, Azji Południowo-Wschodniej oraz Azji Południowej, ze szczególnym uwzględnieniem Chin, Republiki Korei, Hongkongu, Tajwanu, państw członkowskich Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) - na czele z Singapurem - oraz Indii.

Postępująca konwergencja ekonomiczna gospodarek regionu u schyłku XX wieku, na czele z największym regionalnym beneficjentem globalizacji ekonomicznej – Chinami, implikowała zmianę układu sił w regionie Azji Wschodniej kosztem mierzącej się z wieloletnią stagnacją gospodarczą, wyzwaniem natury strukturalnej, ale także swoistym kryzysem tożsamości Japonią.

Japonia - kraj pozostający przez dekady naturalnym przywódcą gospodarczym, technologicznym, w pewnym zakresie „głosem” regionu na szczeblu globalnym, dąży do przyjęcia postawy aktywnej w obliczu współczesnych wyzwań natury ekonomicznej oraz pozaekonomicznej na drodze zaangażowania w regionalne struktury handlowe, finansowe i dyplomatyczne, zogniskowane wokół ASEAN – upatrywanego w rozważaniach jako instytucjonalny rdzeń regionalizmu Azji Wschodniej w XXI wieku.

Azja Wschodnia rozpatrywana jest przeze mnie w kategoriach konstrukcji ekonomicznej i

⁷ Ekonomia polityczna stosunków międzynarodowych czerpie z założenia, iż dyscyplina ekonomii niezdolna jest do objaśnienia pewnych aspektów gospodarki międzynarodowej w dobie globalizacji, związanych m. in. z problematyką otwartości gospodarki na otoczenie międzynarodowe, dokonywania wyborów w zagranicznej polityce ekonomicznej, zmian dokonujących się w hierarchii państw w gospodarce światowej. Jest to zatem podejście do badań międzynarodowych stosunków gospodarczych zmierzające do twórczego zintegrowania dorobku nauk ekonomicznych oraz nauk o polityce.

⁸ Odwołanie do dorobku międzynarodowej ekonomii politycznej wynikało z niemożności odrębnego rozpatrywania aspektów ekonomicznych i politycznych studiowanej problematyki, tym samym nadało rozważaniom wokół regionalizmu charakter interdyscyplinarny w rezultacie włączenia do analizy determinantów doktrynalnych aktywności Japonii w regionie. Czerpiąc z dorobku międzynarodowej ekonomii instytucjonalnej, prowadziłem analizę ekonomiczną z odwołaniem do spektrum zmiennych pozaekonomicznych. Wykorzystywałem w tym miejscu koncepcję instytucji, przyjmujących postać regionalnych struktur handlowych, finansowych oraz dyplomatycznych, stanowiących potencjalne źródło międzynarodowych dóbr publicznych.

politycznej, kształtującej dopiero własną podmiotowość, tożsamość, tym samym odrębność w relacjach z otoczeniem, w czym niewątpliwie swoją rolę do odegrania ma Japonia, doświadczona w sferze regulacji, standardów i wartości, podejmująca w okresie rządów Abego bezprecedensowe wyzwanie reform strukturalnych w ramach strategii rewitalizacji gospodarczej. Umiejętność przełożenia własnych doświadczeń na treść agendy i praktykę współpracy z krajami Azji Wschodniej determinować będzie w kolejnych latach i dekadach regionalną pozycję Japonii, rzutującą z kolei na percepcję regionu przez interesariuszy zewnętrznych, tj. pozaregionalne potęgi gospodarcze i polityczne, struktury międzynarodowe o zasięgu regionalnym i globalnym.

Prowadzone na przestrzeni lat tzw. studia azjatyckie obnażyły ułomności teorii ekonomicznych w zakresie objaśniania azjatyckiej rzeczywistości gospodarczej, niemniej jednak dowodzi to nie tyle ułomności rzeczywistości, ile usiłujących ją opisywać teorii. Zbyt silne było zwłaszcza oddziaływanie zinstytucjonalizowanej wiedzy akademickiej amerykańskich nauk społecznych, ze wskazaniem na neoklasyczne doktryny wykorzystujące modele matematyczne, nowy liberalizm, rozpatrujący gospodarkę rynkową w kategoriach uniwersalnej koncepcji historycznej i kulturowej, czy rzekomo uniwersalną teorię gier. Odrzuceniu uniwersalizmu koncepcji przewagi komparatywnej czy racjonalnego wyboru musi towarzyszyć dyskurs wokół takich kwestii, jak dobrobyt, bieda, finanse czy rozwój gospodarczy z poszanowaniem dóbr środowiska, odnoszący się do charakterystyki kulturowej i historycznej gospodarek regionu Azji Wschodniej, jak również empatii zamieszkujących go narodów. Prowadząc badania interdyscyplinarne, czerpiące z dorobku nauk ekonomicznych, humanistycznych i społecznych, starałem się unikać generalizacji i uproszczeń w procesie wnioskowania, jakim sprzyja niewątpliwie wzajemne oddziaływanie zgłębianych obszarów wiedzy i studiów dyscyplinarnych.

Dla uchwycenia perspektywy jednego z państw Azji Wschodniej, tj. Japonii w studiach nad regionem i regionalizmem uznałem za użyteczne odwołanie do koncepcji tzw. głównego nurtu subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych: realizmu, neoliberalnego instytucjonalizmu oraz konstruktywizmu. W ramach wymienionych nurtów dominowała perspektywa popytowa, służąca objaśnieniu przesłanek tworzenia instytucji regionalnych, tj. korzyści skali w obrębie obszaru jurysdykcji, obniżenie kosztów transakcyjnych, spadek niepewności, koordynacja działań politycznych, podział tzw. renty. Neoliberalni instytucjoniści rozpatrywali członkostwo w regionalnych strukturach integracyjnych w kategoriach funkcji współzależności struktur gospodarczych, toteż, kraje powiązane siecią intensywnych relacji dużo chętniej podejmują współpracę instytucjonalną celem podjęcia łączących je problemów i wyzwań, przy drugorzędnej roli czynnika geograficznego. Konstruktywizm nie podejmuje aspektów podażowych regionalizmu, objaśniając *post hoc* mechanizmy kształtowania się świadomości regionalnej stanowiącej fundament funkcjonowania regionu i regionalizmu. Podejście popytowe skutkuje orientacją na spodziewane korzyści gospodarcze, wytycza potencjalne grono członków instytucji regionalnej, lekceważąc fakt, że to państwo-dostawca tudzież projektant instytucji rozstrzyga o jej formule, tj. agenda oraz członkostwo.

W związku z powyższym, odwołałem się do rzadko wykorzystywanej w literaturze przedmiotu perspektywy podażowej dla uchwycenia optyki państwa-dostawcy międzynarodowych dóbr publicznych w ramach tworzonych struktur regionalnych. Tradycyjnie tego rodzaju rolę w regionie azjatyckim odgrywała Japonia, współcześnie rośnie w tym obszarze znaczenie Chin, co przydaje studiom nad regionalizmem Azji Wschodniej kontekstu rywalizacji dwóch największych nominalnie gospodarek azjatyckich o dominację i przywództwo w regionie i regionalizmie w różnych jego wymiarach. Użyteczne okazały się rozważania Kindlebergera (1973) dotyczące kryzysu gospodarki światowej w okresie międzywojennym, w których autor dowodził roli państw-stabilizatorów dostarczających międzynarodowych dóbr publicznych, tj. ład finansowy czy handlowy. Tak definiowany kraj-hegemon mógłby jednak w określonych okolicznościach wykorzystywać zdominowaną przez siebie strukturę regionalną w charakterze dobra prywatnego służącego realizacji własnych celów i interesów, m. in. na drodze upowszechniania własnych wartości, standardów i regulacji w dziedzinach handlu, konkurencji, przepływów kapitałowych czy ochrony własności intelektualnej. Niewątpliwie jednak, dla zrozumienia przesłanek dostawcy instytucji regionalnej niezbędne jest rozpoznanie zarówno korzyści, jak i kosztów, jakie ponosi z tytułu jej powstania, włączając, przykładowo, *quasi* opodatkowanie państw członkowskich i prestiż z jednej, koszty związane z finansowaniem pomocy rozwojowej, przepływów inwestycyjnych czy porozumień walutowych z drugiej strony. W kontekście tych ostatnich niezbędne jest dysponowanie przez regionalnego dostawcę instytucji stosownym potencjałem materialnym, zwłaszcza w okolicznościach tworzenia regionalnej struktury finansowej, tj. bank rozwoju czy fundusz walutowy.

Osadzenie rozważań wokół regionu i regionalizmu Azji Wschodniej w dyscyplinie ekonomii było o tyle zasadne, iż to interesy gospodarcze i podporządkowana im sieć współpracy finansowej i handlowej

determinuje od lat dynamikę procesów integracyjnych w regionie, co skutkowało ewolucją regionalizacji jako zjawiska inspirowanego bodźcami rynkowymi w kierunku regionalizmu rozumianego jako fenomen o atrybutach polityczno-instytucjonalnych. Innymi słowy, państwa angażują się w regionalizm, by rozwiązywać problemy wynikające z regionalizacji gospodarczej. Stają bowiem przed dylematem, czy zinstytucjonalizować mechanizmy zarządzania złożonym systemem współzależności gospodarczych, społecznych, środowiskowych, czy też zdać się na oddziaływanie polityczne *ad hoc*. Tak definiowane zjawisko regionalizmu materializuje się na przestrzeni lat pod postacią struktur handlowych, finansowych, jak również dyplomatycznych – do tych ostatnich odwołałem się w rozważaniach mając świadomość ciężenia zagadnień natury ekonomicznej na agendzie dialogu politycznego państw regionu. Obecne w rozważaniach kwestie pozaekonomiczne, tj. bezpieczeństwo żeglugi, spory terytorialne, ochrona środowiska czy klęski żywiołowe mają silne umocowanie w interesach ekonomicznych państw regionu, rzutując na ich perspektywy wzrostu oraz konwergencji gospodarczej w średnim oraz długim okresie.

Sekwencja ewolucji instytucji regionalnych Azji Wschodniej w pewnych aspektach nie tyle powieliła co odwraca kierunki ewolucji europejskich procesów integracyjnych, jako że punktem wyjścia dla ukonstytuowania regionu Azji Wschodniej jako platformy interakcji i współpracy w formacie ASEAN Plus Trzy, następnie ASEAN Plus Sześć, był azjatycki kryzys finansowy 1997-1998 i związana z nim pilna potrzeba skoordynowania interwencji polityki monetarnej i fiskalnej. W rezultacie jeszcze u schyłku XX wieku Japonia przedłożyła projekt Azjatyckiego Funduszu Walutowego (AMF) wpisującego się w nurt regionalizmu finansowego, w kolejnych latach kreowano przestrzeń dla inicjatyw w dziedzinie regionalizmu handlowego – ze szczególnym uwzględnieniem pakietu porozumień o wolnym handlu ASEAN Plus – co skutkowało wzrostem efektywności alokacji kapitału i stabilności makroekonomicznej regionu, inspirując dyskusję o ukonstytuowaniu wspólnego rynku⁹. Ekspansji bilateralizmu w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej w pierwszej dekadzie XXI wieku przysłużyły się niewątpliwie niepowodzenia procesu negocjacyjnego pod auspicjami WTO oraz unilateralny wyścig liberalizacyjny państw regionu sprzyjający budowie regionalnych sieci produkcyjnych¹⁰. Te ostatnie rozpatruję w kategoriach filaru współczesnego regionalizmu handlowego Azji Wschodniej, jednocześnie krytycznego kontekstu dla dialogu politycznego wokół problematyki łączności fizycznej i instytucjonalnej państw regionu. W drugiej dekadzie XXI wieku nastąpiła intensyfikacja dialogu wokół megaregionalnych projektów handlowych, gdzie, obok członkostwa, to intruzyjna agenda współpracy wykraczająca poza format porozumień o wolnym handlu WTO stała się instrumentem rywalizacji państw regionu aspirujących do uzyskania dominującej pozycji w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej na drodze rozpowszechniania własnego „ładu”. Regionalizm Azji Wschodniej, gdzie konfrontują się interesy ekonomiczne i polityczne Chin oraz Japonii, sytuowałem pomiędzy dwoma szczeblami taksonomicznymi, tj. regionalizmem Azji-Pacyfiku, gdzie kluczową rolę odgrywają interesy Stanów Zjednoczonych oraz Chin oraz regionalizmem Azji Południowo-Wschodniej, zdominowanym z kolei przez interesy ugrupowania ASEAN.

Łączność fizyczna inspirowała zaangażowanie struktur regionalizmu finansowego Azji Wschodniej, na czele z Azjatyckim Bankiem Rozwoju (ADB) oraz Azjatyckim Bankiem Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), jak również japońskiego programu Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA), gdzie – podobnie jak w przypadku regionalnych struktur handlowych – istnieje przestrzeń dla rozważań z perspektywy podażowej wokół przesłanek/interesów państw-dostawców o aspiracjach przywódczych, tj. Japonia oraz Chiny. Aspiracje te budowane są na solidnym fundamencie materialnego potencjału ekonomicznego, doświadczeń oraz kapitału relacyjnego, który usiłują budować i umacniać wiodący aktorzy regionu Azji Wschodniej, tym samym rozszerzać wpływy polityczne rozstrzygające o realnym przywództwie tudzież dominacji w określonych dziedzinach/obszarach międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych państw regionu. Co istotne jednak, największe gospodarki regionu zgodnie sytuują w centrum regionu oraz regionalizmu Azji Wschodniej ugrupowanie integracyjne ASEAN, dążąc do uzyskania z jego strony legitymizacji dla własnych, częściowo konkurencyjnych wizji Azji Wschodniej jako podmiotu gospodarki globalnej, aspirującego do realnego oddziaływania na mechanizmy globalnego sterowania.

⁹ Z końcem grudnia 2015 r. wdrożono projekt Wspólnoty Gospodarczej ASEAN (AEC), przewidujący utworzenie wspólnego rynku 10 państw Azji Południowo-Wschodniej. Tymczasem, w przypadku EWG (obecnie: UE) bliższą współpracę monetarną i fiskalną poprzedziło ustanowienie wspólnego rynku.

¹⁰ Słuszna w tym kontekście jest konstatacja Baldwina, jakoby wiele współcześnie zawieranych porozumień o wolnym handlu miało z założenia służyć ekspansji regionalnych łańcuchów wartości konfigurowanych i koordynowanych w ramach struktur sieciowych. To z kolei zdaje się dezaktualizować klasyczne ujęcie problematyki porozumień handlowych zogniskowane wokół efektów kreacji i przesunięcia handlu.

W toku wieloletnich badań zidentyfikowałem dwie zagraniczne pozycje zwarte dedykowane wybranym aspektom zaangażowania tudzież miejsca Japonii w szeroko rozumianym regionalizmie azjatyckim. W pracy zbiorowej pod redakcją Maswooda wydanej w 2001 r. rozpatrywano miejsce azjatyckiego regionalizmu w polityce zagranicznej Japonii, poświęcono ponadto dużo uwagi zagadnieniom inicjatyw rozwojowych, pomocy środowiskowej oraz dyplomacji wartości Japonii w Azji Południowo-Wschodniej. Autorzy przeprowadzili kompleksową analizę zagranicznej polityki ekonomicznej Japonii, formułowali tezy co do reaktywnego charakteru strategii kraju wobec regionu, jak również przełożenia dyplomacji niskiego profilu przejawiającej się w takich dziedzinach jak współpraca rozwojowa, ochrona środowiska czy prawa człowieka na wzrost zaufania ze strony krajów Azji Południowo-Wschodniej. Drugą pozycją literatury poświęconą roli Japonii w regionie azjatyckim była wydana w 2010 r. książka autorstwa Hamanaki, ekonomisty ADB, który dokonał przeglądu regionalnych inicjatyw handlowych, finansowych i dyplomatycznych angażujących Japonię po II Wojnie Światowej.

Zagadnienie roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej XXI wieku nie było, jak dotychczas, przedmiotem kompleksowej interdyscyplinarnej analizy osadzonej w dyscyplinie ekonomii, tymczasem uwaga badaczy koncentruje się na rosnącej regionalnej, jak również globalnej pozycji ekonomicznej, w ślad za tym politycznej Chin. Z powyższego można wysnuć wniosek, jakoby dominacja chińska w Azji Wschodniej była perspektywą nieodwracalną i zdefiniowaną, tak jak nieodwracalne i zdefiniowane zdawało się „ustąpienie” Japonii ze swojej tradycyjnej pozycji regionalnej. Doceniając rangę aspiracji państwa chińskiego i stojący za nim potencjał ekonomiczny, dostrzegam jednak przestrzeń do wykorzystania zgromadzonego przez dziesięciolecia potencjału państwa japońskiego, doszukując się w toku prowadzonych badań przesłanek „powrotu Japonii” w XXI wieku.

Cel pracy, teza, pytania badawcze

Celem mojej pracy było scharakteryzowanie roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku z uwzględnieniem uwarunkowań endogenicznych oraz egzogenicznych aktywności kraju na arenie międzynarodowej w dziedzinach handlu, finansów i dyplomacji. Studium doktryny politycznej i gospodarczej Japonii towarzyszyła analiza wskaźników makroekonomicznych kraju, międzynarodowych przepływów handlowych i inwestycyjnych, jak również przegląd inicjatyw instytucjonalnych w każdej z trzech form regionalizmu z uchwyceniem perspektywy strony japońskiej oraz studium partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN w XXI wieku.

Tezą główną sformułowaną na wstępie monografii było twierdzenie, iż rola Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku podlega redefinicji pod wpływem dynamicznie zmieniających się uwarunkowań endogenicznych oraz egzogenicznych kraju, z czym związana jest potrzeba legitymizacji strategii regionalnej Japonii ze strony państw ASEAN, sprowadzająca się do aprobaty metod i kierunków wykorzystania jej zakumulowanego potencjału. Weryfikacji przywołanego wyżej twierdzenia służył proces badawczy obejmujący poszukiwanie odpowiedzi na 15 pytań o charakterze uszczegóławiającym:

1. Na czym polega fenomen regionu oraz regionalizmu we współczesnej gospodarce globalnej?
2. Jaką rolę odgrywa we współczesnej gospodarce globalnej bilateralizm oraz megaregionalizm handlowy?
3. Jakie atrybuty ma region oraz regionalizm Azji Wschodniej?
4. Czym charakteryzuje się państwo-hegemon i przywódca regionalny?
5. Co przemawia za prowadzeniem badań nad współczesnym regionalizmem Azji Wschodniej z perspektywy Japonii?
6. Czym charakteryzuje się doktryna polityczna i gospodarcza władz Japonii w XXI wieku?
7. Jak prezentują się główne wskaźniki makroekonomiczne gospodarki japońskiej w XXI wieku?
8. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej w XXI wieku?
9. Jakie są interesy strategiczne Japonii z tytułu zaangażowania w regionalizm handlowy Azji Wschodniej w XXI wieku?
10. Jak wygląda struktura przepływów handlowych oraz inwestycyjnych Japonii z krajami Azji Wschodniej w XXI wieku?
11. Jakie są strategie oraz motywy internacjonalizacji japońskich korporacji transnarodowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw w regionie Azji Południowo-Wschodniej?
12. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie finansowym Azji Wschodniej w XXI wieku?
13. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie dyplomatycznym Azji Wschodniej w XXI wieku?
14. Jakie znaczenie ma partnerstwo gospodarcze i polityczne Japonia–ASEAN dla regionu i regionalizmu Azji Wschodniej w XXI wieku?
15. Z jakiego rodzaju wyzwaniami i założeniami strategicznymi mierzy się Japonia w kontekście partnerstwa gospodarczego i politycznego z krajami ASEAN w XXI wieku?

Metodologia badawcza

Rozważania osadzone były w dyscyplinie ekonomii (w szczególności ekonomii międzynarodowej), z uwzględnieniem dorobku nauk humanistycznych i społecznych (zwłaszcza subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych). Dobór metod badawczych wykorzystanych w przygotowaniu monografii wynikał z interdyscyplinarnego charakteru rozważań, dlatego też czerpałem z metod tudzież instrumentów badawczych o wspólnych dla wszystkich dyscyplin nauki cechach. Skorzystałem w szczególności z teoretycznych metod badawczych stosowanych powszechnie w naukach społecznych, tj. analiza, synteza, dedukcja i indukcja. Pierwsze dwie z wymienionych metod badawczych wpisały się w analityczno-syntetyczny charakter wywodu. W szczególności, dokonałem dekompozycji pojęć regionalizmu, regionu, przywództwa, hegemonii regionalnej celem rozpoznania ich form, atrybutów, czerpiąc z licznych pozycji literaturowych. Wszechstronnej analizie towarzyszyła metoda przeciwstawna – synteza, służąca uzupełnieniu wiedzy uzyskiwanej z pierwszej z omawianych metod. Dokonując syntezy, czerpałem z rozważań analitycznych dla formułowania uogólnień i wyciągania wniosków dotyczących współczesnych przejawów regionalizmu w Azji Wschodniej z uwzględnieniem roli Japonii w strukturach handlowych, finansowych i dyplomatycznych. Posiłkowałem się ponadto metodami myślenia logicznego i badań naukowych bazujących na obiektywnych związkach i zależnościach pomiędzy tym co jednostkowe, szczegółowe i ogólne, tj. dedukcji i indukcji. Omawiane tu formy wnioskowania wykorzystywałem w rozważaniach wokół interesów Japonii oraz wynikających z nich strategii i wyzwań w kontekście partnerstwa z krajami ASEAN, struktur regionalizmu handlowego, w tym porozumienia mega-regionalnego Partnerstwo Transpacyficzne (TPP) oraz trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny-Japonia-Republika Korei (CJK FTA), finansowego, ze wskazaniem na projekt Azjatyckiego Funduszu Walutowego, jak również regionalne banki rozwoju tj. Azjatycki Bank Rozwoju (ADB) oraz Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), oraz dyplomatycznego, studiowanego na przykładzie powstałej w XXI wieku struktury Szczyt Azji Wschodniej (EAS). Rozumowanie dedukcyjne znalazło w tym miejscu zastosowanie dla studiów aspiracji przywódczych i wynikającej z nich rywalizacji o wpływy w regionie Azji Wschodniej z uchwyceniem optyki Japonii, jak również Chin przez pryzmat problematyki członkostwa oraz agendy opisywanych struktur. Rozumowanie indukcyjne dało możliwość połączenia efektów użytych metod badawczych dla sformułowania ostatecznych konkluzji, tym samym odniesienia do postawionej na wstępie tezy oraz realizacji celu pracy.

Uzupełnieniem wiedzy pozyskanej w toku analiz, syntezy oraz wnioskowania były studia zmiennych ilościowych przeprowadzone na potrzeby oceny kondycji gospodarki Japonii w XXI wieku w okresie sprawowania władzy przez kolejne administracje rządowe, jak również przybliżenia rozmiarów oraz struktury przepływów handlowych i inwestycyjnych pomiędzy Japonią a kluczowymi partnerami regionalizmu, z wykorzystaniem baz danych International Trade Centre, Comtrade, World Integrated Trade Solution oraz Japan External Trade Organization. W rozważaniach wokół aktywności inwestycyjnej japońskich przedsiębiorstw w regionie Azji Wschodniej zastosowanie znalazła metoda studium przypadku.

Omówienie monografii

Monografia składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz podsumowania i wniosków. Rozważania oparłem na 724 pozycjach literatury, w większości obcojęzycznej.

Rozdział pierwszy¹¹

W podrozdziale drugim¹² zdefiniowałem pojęcie regionalizmu, uznając go za immanentny atrybut współczesnej gospodarki światowej, przy tym istotny punkt odniesienia dla studiowania przyczyn i skutków globalizacji oraz integracji, z naciskiem na przesłanki ekonomiczne współpracy państw na poziomie regionalnym. Wskazałem w tym kontekście na upowszechnione w literaturze przedmiotu ujęcie regionalizmu jako stadium globalizacji rozumianej jako uniwersalny proces integracji wykraczający poza ramy ekonomiczne, z drugiej strony - trend przeciwstawny do globalnej unifikacji na rzecz kreowania nowych, wyodrębnionych przestrzeni konkurencyjności – regionów. Munakata (2006) wskazywał na częściowo błędne przypisywanie regionalizmowi charakteru merkantylistycznego, tudzież defensywnego, dokonał przy tym rozróżnienia między regionalizmem a regionalizacją, przypisując pierwszemu z nich charakter instytucjonalny w odniesieniu do zjawiska regionalnej integracji gospodarczej, drugiemu natomiast – charakter *stricte* rynkowy. Kolejno zdefiniowałem pojęcia międzynarodowego ugrupowania integracyjnego

¹¹ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [1][2][3][4][5].

¹² Każdy rozdział rozpoczynał się podrozdziałem mającym charakter krótkiego wprowadzenia.

[Adamczuk 2010, Makać i Ziółkowski 2013] oraz regionu [Hurrell 1995, Harrison 2006]. W dalszej analizie odwołałem się do dorobku szkoły myśli nowego regionalizmu, postrzeganego przez Stadtmüller (2008) w kategoriach reakcji tudzież odpowiedzi na procesy globalizacji na szczeblu różnych regionów świata, niejako w kontrze do starego regionalizmu, gdzie najważniejszymi podmiotami stosunków międzynarodowych, rozstrzygającymi o kształcie i dynamice regionu były państwa narodowe. Gamble i Payne (1996) w swoich rozważaniach odwoływali się do dorobku ekonomii instytucjonalnej, rozpatrując regionalizm w kategoriach procesu politycznego sprowadzającego się do reorganizacji określonej przestrzeni regionalnej w myśl przyjętych założeń ekonomicznych i politycznych, co nie wykluczało zaangażowania aktorów niepaństwowych. W kontekście atrybutów współczesnego regionalizmu polemizowałem z tezą Boyera (2003), jakoby wspólny cel polityczny, ponadnarodowa instytucja sprawująca kontrolę nad realizacją porozumień regionalnych, czy równowaga siły ekonomicznej i politycznej stanowiły warunki *sine qua non* powodzenia regionalnych procesów integracyjnych – w moim przekonaniu, doświadczenia regionalizmu Azji Wschodniej w XXI wieku dowodzą, iż podobieństwa ustrojowe i gospodarcze państw angażujących się w regionalizm, podobnie jak tworzenie sprawnego ponadnarodowego aparatu instytucjonalnego, mogą z powodzeniem ustąpić elastycznej autonomii politycznej i mechanizmom rynkowym.

Czerpiąc z prac Coxa i Jacobsona (1974), Haasa (1989) i Acharyi (1997), zdefiniowałem pojęcie projektu państwowego pod postacią organizacji forum bądź organizacji usług, które, zyskując zasięg regionalny, stanowią manifestację regionalizmu *sensu stricto*. Scharakteryzowałem pojęcie struktury międzynarodowej/regionalnej w ujęciu Norstada (1963) i Bhagwatiiego (1993), wykorzystywanej w dalszych rozważaniach w charakterze synonimu pojęć międzynarodowych i regionalnych instytucji, włączając charakterystyczne dla regionalizmu Azji Wschodniej fora pozbawione nadbudowy instytucjonalnej.

W podrozdziale trzecim, mając na uwadze kryterium interesów leżących u podstaw współpracy regionalnej, a determinujących obszary zaangażowania oraz profil tworzonych struktur regionalnych, zawieranych porozumień, czy też zachodzących w skali regionu procesów, scharakteryzowałem współczesne formy regionalizmu, przyjmując za punkt wyjścia ujęcia koncepcyjne regionalizmu ekonomicznego oraz bezpieczeństwa Denta (2002) oraz Halizaka i Kuźniara (2006), by następnie dokonać dalszej dezagregacji pojęcia regionalizmu ekonomicznego na regionalizm handlowy oraz finansowy, natomiast regionalizm bezpieczeństwa wpisałem w kontekst regionalizmu dyplomatycznego, określanego także mianem regionalizmu szczytowego w opracowaniach Goode'a (2003) oraz Hamanaki (2010).

W podrozdziale czwartym dokonałem szczegółowej analizy współczesnego regionalizmu handlowego przez pryzmat fali bilateralizmu pierwszej dekady XXI wieku oraz przyrostu inicjatyw megaregionalnych w handlu po 2010 r. Bilateralizm, „obwiniany” przez Munakatę za efekt misy spaghetti¹³ w międzynarodowym systemie handlowym - wiązany w dużej mierze z przyrostem regulacji w zakresie reguł pochodzenia mających charakter niepreferencyjnych względem państw trzecich - rozpatrywałem w układzie fazowym, obejmującym korzenie bilateralizmu, jego ewolucję oraz implikacje dla systemu wielostronnego legitymowanego współcześnie przez WTO.

Pośród zasadniczych przesłanek tworzenia megaregionalnych struktur handlowych wskazywałem na poprawę dostępności rynku, kompatybilności regulacji oraz ograniczenie rozbieżności w klimacie biznesowym i inwestycyjnym państw zaangażowanych, z drugiej strony, dowodziłem zagrożenia związanego ze wzrostem protekcjonizmu wskutek uzgodnienia określonego rodzaju preferencji w handlu w gronie państw-sygnatariuszy na drodze ograniczania czy też eliminacji barier taryfowych i pozataryfowych w zakresie wykraczającym poza multilateralny proces WTO. Megaregionalizm w handlu, zdaniem Lowa i Chi Minga (2016), generować może sześć istotnych efektów dla systemu multilateralnego, mianowicie, prowadzić do przesunięcia rzadkich zasobów negocjacyjnych uboższych państw członkowskich poza inicjatywę WTO, stymulować fragmentację międzynarodowego systemu handlowego na drodze ustanawiania konkurencyjnych bloków handlowych (z uwzględnieniem dużej skali efektów kreacji oraz przesunięcia handlu, jak również rekonfiguracji przepływów inwestycyjnych oraz międzynarodowych łańcuchów wartości i dostaw), zagrażać globalnej stabilności politycznej w związku ze spadkiem współzależności gospodarczych pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami handlowymi, zwiększać koszty reguł pochodzenia (włączając problematyczną kwestię kumulacji pochodzenia w ramach struktur megaregionalnych), spowodować wzrost różnorodności regulacji i standardów w handlu międzynarodowym¹⁴.

W podrozdziale piątym dokonałem konceptualizacji regionu oraz regionalizmu Azji Wschodniej, obierając za punkt odniesienia historyczne, interdyscyplinarne ujęcia Azji jako tworów fikcyjnego,

¹³ Efekt misy spaghetti omówiłem w poz. [9][14].

¹⁴ Zagadnienie implikacji megaregionalizmu dla multilateralnego systemu handlowego poruszyłem w poz. [2].

politycznego i narodowego, przestrzeni społecznej, tożsamości zbiorowej, funkcjonalnej platformy współdziałania w takich dziedzinach jak handel, finanse czy bezpieczeństwo oraz instytucji służącej potrzebom Azji funkcjonalnej. Nakreśliłem również granice regionu Azji Wschodniej rozumianego jako konstrukcja o atrybutach politycznych, ekonomicznych i społecznych, obejmująca terytoria północno-wschodu, południowo-wschodu i południa Azji oraz Oceanie, tj. państwa ASEAN Plus Sześć. Konsekwentnie, zidentyfikowałem dwa podsystemy regionalizmu Azji Wschodniej, mianowicie regionalizm Azji Południowo-Wschodniej oraz regionalizm Azji Północno-Wschodniej, wpisując go jednocześnie w szerszy kontekst regionalizmu Azji-Pacyfiku, przywołałem następnie zasadnicze atrybuty oraz najważniejsze inicjatywy na poziomie każdego z podsystemów. Niewątpliwie, centralną rolę w regionalizmie Azji Wschodniej zdaje się odgrywać współcześnie regionalizm Azji Południowo-Wschodniej zogniskowany wokół ugrupowania integracyjnego ASEAN.

W podrozdziale szóstym dokonałem przeglądu wiodących teorii subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych: realizmu, neoliberalnego instytucjonalizmu oraz konstruktywizmu, czyniąc również odwołania do użytecznej w kontekście studiów nad współczesnym regionalizmem Azji Wschodniej teorii stabilności hegemonicznej. Czerpiąc z tej ostatniej, przeprowadziłem pogłębione studia nad koncepcją oraz atrybutami hegemonia - państwa-dostawcy regionalnych instytucji oraz dóbr publicznych, korzyściami oraz kosztami z tytułu posiadania tego rodzaju statusu w ramach struktur handlowych, finansowych i dyplomatycznych. Dent (2008) postulował rozgraniczenie koncepcji hegemonii i przywództwa regionalnego, dostrzegając przy tym współzależności pomiędzy regionalnym przywództwem i regionalnym multilateralizmem, wskazując na cztery podstawowe funkcje i korzyści wynikające z regionalnego przywództwa, tj. dostawa regionalnych dóbr publicznych, rozwiązywanie problemów o zasięgu regionalnym na mocy delegacji określonych kompetencji i uprawnień ze strony państw słabszych, przeprowadzenie procesów budowy wspólnoty regionalnej na drodze zaangażowania w tworzenie instytucji, struktur i mechanizmów współpracy między państwami, zdolność do obrony oraz reprezentowania interesów wspólnoty regionalnej na szerszym forum globalnym przez państwa przewodzące. Użyteczna w kontekście dalszych rozważań była charakterystyka osmiu konfiguracji przywództwa regionalnego w układzie Japonia-Chiny z perspektywy makro-państwowej¹⁵. Podsumowując ten fragment rozważań wskazałem na konieczność uwzględnienia specyficznych atrybutów państw Azji Wschodniej w prowadzonych studiach regionalnych, tj. obecny współcześnie w krajach regionu nacjonalizm oraz związana z nim legitymizacja systemów politycznych nastawionych na priorytety rozwojowe, wzajemna penetracja sfery publicznej i prywatnej, co implikuje konieczność przyjęcia optyki ekonomii politycznej, uwarunkowania historyczne regionu. Co charakterystyczne, odpowiedzią państw regionu na postępującą globalizację u progu XXI wieku stał się właśnie regionalizm oraz towarzyszący mu nacjonalizm.

W podrozdziale siódmym prowadziłem rozważania dotyczące charakteru polityki regionalistycznej¹⁶ prowadzonej przez kolejne administracje rządowe w Japonii, sygnalizując historycznie uwarunkowaną wstrzeźliwość i niski profil podejmowanych inicjatyw implikowany głęboko zakorzenioną w społeczeństwach państw regionu nieufnością wobec wielkiego sąsiada, jak również konkurencyjnymi interesami gospodarczymi i w dziedzinie bezpieczeństwa, wiążącymi Japonię silnym sojuszem bilateralnym ze Stanami Zjednoczonymi. Przywołałem ujęcia Destlera (1980), Caldera (1988) i Greena (2001) celem rozpoznania atrybutów reaktywności w japońskiej strategii względem otoczenia międzynarodowego, włączając kluczową w kontekście rozważań zagraniczną politykę ekonomiczną. Jak dowodził Watanabe (2001), Japonia pozostaje aktywna od dekad w dziedzinie tzw. dyplomacji wartości, tj. prawa człowieka czy ochrona środowiska, demonstrując przy tym pragmatyzm i multilateralizm, przy braku właściwego dla świata zachodniego stanowczego podejścia do kwestii demokratyzacji państw azjatyckich. Kolejno wskazałem na przesłanki wsparcia strony japońskiej dla aktywności Stanów Zjednoczonych w regionalizmie handlowym Azji-Pacyfiku, z odwołaniem do doświadczeń struktury Współpracy Gospodarczej Azji-Pacyfiku (APEC)¹⁷. Rozpatrywałem koncepcję otwartego regionalizmu jako trzonu współczesnej polityki regionalistycznej Japonii, i to pomimo faktu, iż silne powiązania handlowe i inwestycyjne z gospodarką globalną, mające krytyczne znaczenie dla wzrostu gospodarczego, sytuowały ten kraj tradycyjnie w gronie zwolenników globalizmu ekonomicznego, nie zaś regionalizmu *sensu stricto*. W analizie dedykowanej roli Japonii w systemie regionalnym i globalnym przywołałem konflikt „regionalizm-

¹⁵ Studium wykonalności współprzywództwa chińsko-japońskiego w formatach regionalnych struktur handlowych, finansowych oraz dyplomatycznych zawarłem w poz. [39].

¹⁶ Domeną polityki regionalistycznej jest regionalizm oraz związany z nim proces ustanawiania struktur regionalnych.

¹⁷ Rolę APEC w regionalizmie handlowym analizowałem na przykładzie projektu Strefy Wolnego Handlu Azji-Pacyfiku (FTAAP) w poz. [1].

internacjonalizm” tkwiący u podstaw polityki zagranicznej współczesnej Japonii, stawiając pytanie o potencjalną komplementarność, bądź kolizję optyki regionalnej i globalnej kraju o „podwójnym (azjatycko-zachodnim) obywatelstwie”.

Rozdział drugi¹⁸

W podrozdziale drugim dokonałem przeglądu doktryny politycznej Japonii w XXI wieku, poczynając od doktryny Koizumiego, poprzez reaktywowaną doktrynę Yoshidy, aż po doktrynę Abego po 2012 r. Próbowo radykalizacji międzynarodowej agendy kraju w okresie rządów Abego, towarzyszyć miało zacieśnienie aliansu ze Stanami Zjednoczonymi oraz nacisk na dyplomację wartości w relacjach z państwami z oraz spoza regionu. Pośród strategicznych celów gabinetu było także przystąpienie do megaregionalnego porozumienia handlowego promowanego przez administrację amerykańską, tj. Partnerstwa Transpacyficznego (TPP). Trzecim elementem agendy polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Abe, obok obronności i aliansu ze Stanami Zjednoczonymi, było zdefiniowanie relacji z krajami Azji Wschodniej z intencją osaczenia Chin i uzyskania przywódczej roli w regionie. Wskazałem na potencjalne implikacje odrotu od powojennego internacjonalizmu w polityce amerykańskiej w czasach prezydentury Donalda Trumpa. Ograniczenie możliwości wspólnego oddziaływania na architekturę bezpieczeństwa kluczowych potęg regionalnych w imię podtrzymania opartego na zasadach, liberalnego ładu międzynarodowego może bowiem doprowadzić do dekompozycji systemu i usankcjonowania ładu odpowiadającego w większym stopniu aspiracjom przywódczym Chin (Sahashi 2017). Zwróciłem uwagę, iż w tych okolicznościach administracja Abego zdaje się odstępować od strategii miękkiego równoważenia¹⁹ na rzecz kompleksowego hedgingu, przewidującego rozgraniczenie interesów w sferze bezpieczeństwa od interesów gospodarczych. Dążąc do redefinicji polityki względem Chin, Abe był zdeterminowany do kontynuacji regionalnego projektu TPP nawet bez udziału Stanów Zjednoczonych, nie wykluczając zaangażowania w chińską inicjatywę Jedwabnego Szlaku²⁰ oraz projekt regionalizmu finansowego, tj. Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB) z centralą w Pekinie.

W podrozdziale trzecim przedmiotem rozważań była polityka gospodarcza Japonii w XXI wieku w ujęciu koncepcyjnym. Gospodarka Japonii przeżywa poważne trudności od ponad dwóch dekad, związane m. in. z pęknięciem bańki na rynku aktywów we wczesnych latach 90. XX wieku, azjatyckim kryzysem finansowym 1997-1998, globalnym kryzysem finansowym 2008-2009 oraz wielkim trzęsieniem ziemi z 2011 r. Polityka gospodarcza prowadzona przez japońskich decydentów politycznych, zorientowana na stymulację fiskalną i ekspansję monetarną, okazała się w ograniczonym stopniu produktywna, co wiązano przede wszystkim z problemami demograficznymi kraju, przejawiającymi się spadkiem liczebności oraz postępującym starzeniem się populacji. Japonia jest utożsamiana z długoterminową deflacją, co z kolei przekłada się na trwałą stagnację wzrostu gospodarczego. Powstanie bańki na rynku aktywów we wczesnych latach 90. przyczyniło się do restrukturyzacji portfeli instytucji bankowych, delewarowania w sektorze korporacyjnym, którym towarzyszyły próby podtrzymania wartości netto w środowisku gospodarstw domowych, łącznie skutkujące spadkiem popytu w gospodarce. Z kolei szok zewnętrzny, jakim był azjatycki kryzys finansowy 1997-1998, przydał gospodarce Japonii charakteru deflacyjnego. W studiach nad tzw. straconą dekadą Japonii odwołałem się m. in. do uwarunkowań instytucjonalnych ówczesnej polityki gospodarczej kraju, przyczyn oraz następstw pęknięcia bańki aktywów, strategii władz monetarnych i fiskalnych w obliczu szoku wczesnych lat 90., atrybutów sektora bankowego i korporacyjnego w gospodarce bańki. Przywołałem ponadto spór, jaki zaistniał w dyskursie akademickim co do tego, czy w istocie stracona dekada tudzież dekady w gospodarce japońskiej faktycznie miały miejsce, czy też jest to swego rodzaju mit, poparty koncepcjami teoretycznymi nieprzystającymi do realiów społeczno-ekonomicznych ówczesnej Japonii.

Nishimura i Kawamoto przeprowadzili studia dedykowane japońskiemu sektorowi bankowemu celem rozpoznania źródeł szoku ekonomicznego lat 90., czerpiąc z koncepcji racjonalnej sztywności, Sumner (2011) upatrywał w restrykcyjnej polityce monetarnej źródeł długoterminowej stagnacji i deflacji, tymczasem Hayashi i Prescott wiązali stagnację gospodarczą po 1990 r. z niską stopą wzrostu produktywności, nie zaś z kryzysem kredytowym poprzedzonym pęknięciem bańki na rynku aktywów. Pesek (2014), Lustick (2011) oraz Amyx (2004) wyrażali wątpliwość co do szans powodzenia strategii

¹⁸ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [6][7].

¹⁹ Japońską strategię miękkiego równoważenia analizowałem w poz. [45].

²⁰ W poz. [3] studiowałem projekt Indo-Pacyficznego Korytarza Gospodarczego, upatrywanego w kategoriach potencjalnej przeciwwagi dla inicjatywy chińskiej.

rewitalizacji gospodarczej wskazując m. in. na brak elastyczności w wymiarze instytucjonalnym oraz brak konsensusu w japońskim środowisku intelektualnym co do źródeł regresu gospodarczego dekady lat 90. Koo (2009) rozpatrywał straconą dekadę Japonii przez pryzmat recesji bilansowej, indukowanej gwałtownym spadkiem cen ziemi i akcji, co z kolei zachwiało wypłacalnością japońskich przedsiębiorstw, dowodząc, iż stymulacja fiskalna była jedynym sposobem na neutralizację negatywnego wpływu spadku poziomu inwestycji w sektorze korporacyjnym na PKB i uniknięcie recesji.

W prowadzonej analizie przywołałem m. in. analizy Hale'a, Bergstena oraz Johnsona, którzy jeszcze u schyłku lat 80. wypowiadali się z uznaniem o systemie instytucjonalnym gospodarki japońskiej, wysokiej jakości zarządzaniu makroekonomicznym gwarantującym stabilny, niski poziom stóp procentowych i wypełnienie oczekiwań inflacyjnych przy wysokim poziomie oszczędności krajowych, efektywnej transformacji modelu wzrostu - z modelu opartego na eksporcie na model zorientowany do wewnątrz, czym dostosowano cały system gospodarczy do postępującej aprecjacji jena japońskiego względem dolara amerykańskiego, z powodzeniem podtrzymując dynamikę wzrostu pomimo pogorszenia salda handlowego w ujęciu realnym. Odwołałem się także do opracowań Krugmana (1998, 2012, 2014), w których studiował on przesłanki strukturalne długotrwałej stagnacji i deflacji gospodarki japońskiej, upatrując źródeł straconej dekady w pułapce płynności. W 2014 r. wycofał się z krytycznej, częściowo słusznej oceny polityki Banku Japonii (BoJ), zwłaszcza w kontekście spóźnionej reakcji na presję deflacyjną oraz nagłej decyzji w kwestii podniesienia stóp procentowych po pierwszych symptomach ożywienia gospodarczego w marcu 2006 r., przywołując niedawne, niewytłumaczalne w jego przekonaniu poczynania Europejskiego Banku Centralnego oraz Szwedzkiego Banku Narodowego, które podjęły decyzję o podniesieniu stóp procentowych bez osiągnięcia celu inflacyjnego przy relatywnie wysokim bezrobociu, zwiększając tym samym prawdopodobieństwo wystąpienia deflacji i recesji.

Kolejno studiowałem zagadnienia ekspansywnej polityki monetarnej [Bullard 2010, Feldstein 2011, Inman 2011, Taylor 2013, Buiter 2008], spirali deflacyjnej [Barro 1994, Sullivan, Sheffrin 2003, Hummel 2007, Hussman 2010, Beckworth 2008] oraz konsolidacji fiskalnej [Von Hagen, Hughes Hallett, Strauch 2002, Tsibouris, Horton, Flanagan 2006, Barrios, Langedijk, Pench 2010].

W podrozdziale czwartym poddałem analizie doktrynę gospodarczą administracji sprawujących władzę w Japonii w XXI wieku, począwszy od duetu Koizumi-Takenaka (2001-2006), poprzez epizod rządów Partii Demokratycznej Japonii (DPJ), aż po strategię rewitalizacji gospodarczej premiera Abego, tzw. abenomikę.

Takenaka przejawiał myślenie kategoriami podażowymi, toteż źródeł wieloletniej stagnacji gospodarki upatrywał po stronie podaży. W konsekwencji, opowiadał się za deregulacją, prywatyzacją i ograniczeniem wydatków publicznych. Jako jeden z pierwszych japońskich polityków doceniał zagrożenia związane z deflacją, wiążąc ją początkowo ze złymi kredytami i przesłankami podażowymi, stopniowo jednak dostrzegał rolę polityki monetarnej i celu inflacyjnego, wzywając bank centralny do współdziałania. Polityce Koizumiego i Takenaki towarzyszyło ożywienie gospodarcze i ograniczenie problemów natury strukturalnej, jednakże, z biegiem czasu, narastał spór wokół konsolidacji fiskalnej, włączając kwestię podwyżki podatku konsumpcyjnego. W marcu 2006 r. bank centralny zakończył luzowanie ilościowe mimo sprzeciwu administracji rządowej oraz wpływowych polityków Partii Liberalno-Demokratycznej (LDP), oficjalnie z uwagi na osiągnięcie wskaźnika inflacji wyrażonej indeksem wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych z wyłączeniem cen artykułów żywnościowych na poziomie 2%.

Następcy Koizumiego na stanowisku premiera z ramienia LDP - Abe, Fukuda oraz Asō, składali rezygnację po niespełna roku urzędowania mając świadomość niemocy rządu koalicyjnego z partią Kōmeitō. Fukuda nie wykazywał zaangażowania w politykę gospodarczą i reformy regulacyjne, z kolei jego następca – Asō, prezentował konserwatywny pogląd na gospodarkę, upatrując w polityce fiskalnej i przemysłowej remedium na tendencje deflacyjne, toteż, stawiał na program robót publicznych, czyniąc politykę monetarną drugorzędną. W okresie sprawowania urzędu prezesa BoJ przez Shirakawę, podważającego monetarną naturę deflacji, bank centralny pozostawał bierny na implikacje globalnego kryzysu finansowego 2007-2008 dla gospodarki japońskiej, wstrzymując się z działaniami na rzecz zwiększania portfela aktywów dla pobudzenia deprecjacji waluty krajowej i powstrzymania spadków produkcji i zatrudnienia, mimo uruchomienia rządowego pakietu fiskalnego wymierzonego w lukę popytową. W rezultacie, Japonia pogrążyła się w recesji mimo ograniczonego wpływu szoku zewnętrznego na krajowy rynek finansowy.

Po przejściu rządów przez kolejne gabinety polityków z ramienia DPJ nastąpił symboliczny odwrót od koncepcji globalizmu ekonomicznego i gospodarki rynkowej na rzecz promowania modelu państwa opiekuńczego oraz ochrony tradycyjnych form aktywności gospodarczej. Dramatyczne trzęsienie ziemi, fala tsunami oraz awaria w elektrowni atomowej w Fukushima w marcu 2011 r., których koszty ekonomiczne wyceniono na 16-25 bilionów JPY, zainspirowały dyskusję o podwyżce podatków i konsolidacji fiskalnej.

Ustanowiony w styczniu 2012 r. przez Radę Rezerwy Federalnej cel inflacyjny nie wiązał formalnie banku centralnego, toteż, ten ostatni nie deklarował oficjalnie działań na rzecz jego osiągnięcia – w rezultacie wspomniana Rada dążyła do powiązania polityki monetarnej z długookresowym trendem inflacyjnym, bank centralny natomiast dowodził korelacji niskiego poziomu cen oraz niskiej oczekiwanej stopy wzrostu PKB, implikowanej starzeniem się i spadkiem liczebności populacji kraju, jak również oczekiwaniami obywateli co do kształtowania się cen w średnim i długim okresie. W 2012 r., niejako wbrew własnym zapowiedziom wyborczym, politycy DPJ uzgodnili z partiami opozycyjnymi program kompleksowej reformy systemu ubezpieczeń społecznych i systemu podatkowego, który przewidywał docelowy wzrost podatku konsumpcyjnego z 5 do 10% w perspektywie 2015 r., aczkolwiek pod warunkiem osiągnięcia realnego wzrostu gospodarczego na poziomie przekraczającym 2%, nominalnego natomiast – 3% w skali roku.

Przeprowadziłem pogłębione studia nad współczesną strategią rewitalizacji gospodarczej premiera Abego, tj. abenomiką, opisując w pierwszej kolejności jej kontekst polityczny. Za zwolenników polityki japońskiego premiera uchodziło wielu zachodnich ekonomistów, na czele z Krugmanem, Stiglitzem, Sachsem, Lagard, Bernanke, Romerem, problemem pozostawały silne wpływy krajowych środowisk lewicowych, manifestujących antywzrostowy sentyment, niechęć do kapitalizmu i gospodarki rynkowej, awersję do polityki reflacyjnej, uznających ekspansywną politykę monetarną za realne zagrożenie dla stabilności całego systemu gospodarczego. Mechanizm transmisji ilościowego i jakościowego luzowania monetarnego zilustrowałem stosując reguły gry w domino, gdzie punktem wyjścia są oczekiwania co do wzrostu stopy inflacji. W ramach trzeciej strzały abenomiki, tj. strategii wzrostu, konieczne było przeprowadzenie reform strukturalnych, wpisujących się w jedną z trzech podstawowych metod walki z deflacją w ujęciu Krugmana (1998), tj. ciągłego zwiększania wartości dóbr i usług oraz wytwarzającego je kapitału ludzkiego poprzez poszukiwanie nowych, efektywnych metod ich wykorzystania.

Następnie przeprowadziłem szczegółową analizę trzech strzał²¹, ze wskazaniem na ich dotychczasowe efekty, jak również zagrożenia z nimi związane zarówno dla samej Japonii, jak i jej partnerów gospodarczych.

Nakreśliłem kluczowe wyzwania w kontekście powodzenia abenomiki²². Konieczne jest niewątpliwie wyciąganie wniosków z błędów poprzednich ekip rządzących i uwolnienie polityki gospodarczej od błędnych koncepcji, promowanych przez lata stagnacji gospodarczej w ramach doktryny BoJ, ministerstwa finansów (*modern treasury view*). W trzeciej strzale konfrontuje się ideologia reformy strukturalnej oraz mit polityki przemysłowej – triumf pierwszej z wymienionych daje szansę na ważne zmiany prorynkowe, drugiej natomiast – wzrost interwencjonizmu państwowego w gospodarce. Konkludując ten fragment twierdziłem, iż ewentualne powodzenie abenomiki, wyswobodzenie kraju z wieloletniej stagnacji gospodarczej i deflacji daje szansę na przywrócenie normalności w systemie gospodarczym, to z kolei stanowi warunek *sine qua non* podjęcia skutecznych działań w obliczu takich wyzwań otoczenia globalnego, jak nierówności społeczne, komputeryzacja i automatyzacja, długoterminowe perspektywy wzrostu czy demografia.

W podsumowaniu podrozdziału poruszyłem kwestię implikacji strategii rewitalizacji gospodarczej Abego dla otoczenia międzynarodowego²³. Zwróciłem w tym kontekście uwagę na cztery kluczowe wymiary międzynarodowej roli Japonii, mianowicie, działalność produkcyjną za granicą, międzynarodowe łańcuchy dostaw, globalny rynek finansowy oraz syndrom bezpiecznej przystani.

Konkludowałem, iż powodzenie trzech strzał generować może nieznaczne, acz pozytywne efekty spillover dla otoczenia międzynarodowego, determinując przy tym w średnim i długim okresie pozycję Japonii w strukturach regionalizmu handlowego, finansowego, do pewnego stopnia również dyplomatycznego w Azji Wschodniej. Zwracałem uwagę, iż wyjściu ze stagnacji i wzrostowi konkurencyjności kraju, które przełożą się na jego potencjał materialny, musi towarzyszyć realne, stymulujące oddziaływanie strategii rewitalizacji gospodarczej na otoczenie międzynarodowe pod postacią wzrostu gospodarczego, przepływów towarowych, usługowych i kapitałowych, które znajdą przełożenie na treść agendy regionalnych struktur handlowych i finansowych. Zabezpieczenie przez Japonię interesów ekonomicznych kluczowych partnerów regionalnych, na czele z krajami ASEAN, toruje drogę do dyskusji o współpracy w sferze dyplomatycznej, z poszanowaniem, w myśl filozofii azjatyckiego regionalizmu, autonomii politycznej poszczególnych państw.

W podrozdziale piątym nakreśliłem tło makroekonomiczne Japonii w XXI wieku, tworząc kontekst dla studium polityki makroekonomicznej premiera Abego po 2012 r. W analizie wskaźnikowej dowiodłem,

²¹ Pierwszą strzałę abenomiki studiowałem w poz. [32], drugą strzałę – w poz. [34], trzecią strzałę – w poz. [36].

²² Rekomendacje dla strategii rewitalizacji gospodarczej Abego zawarłem w poz. [35].

²³ Zagadnieniu efektów spillover abenomiki poświęciłem poz. [33].

iż w drugiej i trzeciej kadencji premiera Abego kondycja makroekonomiczna Japonii podlegała istotnym zmianom, których wydzźwięk w dużej mierze miał charakter pozytywny – powrót na ścieżkę wzrostu gospodarczego, epizody inflacyjne, spadek bezrobocia, jak również tempa zadłużania się kraju, wzrost konsumpcji, wzrost relacji wymiennej USD/JPY, przejście kontroli nad rynkiem rządowych papierów dłużnych przez BoJ, co znalazło przełożenie na spadek ich rentowności. Pośród istotnych czynników zewnętrznych oddziałujących na poziom analizowanych wskaźników po 2012 r. wskazałem na rekordowe spadki cen ropy na rynkach światowych, co osłabiało trendy inflacyjne w okolicznościach intensywnego luzowania ilościowego i jakościowego BoJ. Ważniejszą rolę zdawały się jednak odgrywać czynniki wewnętrzne, w tym decyzja o podwyżce podatku konsumpcyjnego z 5 do 8% z dniem 1 kwietnia 2014 r., która wpłynęła na poziom wskaźników CPI oraz CAI, jak również stopę wzrostu gospodarczego, w szczególności w drugim półroczu 2013 oraz w całym 2014 r.

Rozdział trzeci²⁴

W podrozdziale drugim przestudiowałem ewolucję architektury instytucjonalnej handlu w regionie Azji Wschodniej w XXI wieku, której egzemplifikację stanowiły fala bilateralizmu po 2000 r. oraz inicjatywy megaregionalne w drugiej dekadzie nowego stulecia. Baldwin (1995, 2005), Crawford i Laird (2001) wiązali dynamiczny przyrost FTA w regionie azjatyckim z tzw. efektem domina²⁵, argumentując, iż głębsza integracja w obrębie struktury handlowej, w szczególności obejmującej więcej niż dwa rynki narodowe, szkodzi interesom państw trzecich, wykluczonych z porozumienia, toteż te ostatnie dążą do przystąpienia do istniejących struktur regionalnych bądź utworzenia struktury konkurencyjnej, o potencjalnie szerszym spektrum państw sygnatariuszy niż w okolicznościach braku zagrożenia w postaci wykluczenia z obszaru preferencyjnego handlu. Kolejno wskazałem na kluczowe przesłanki atrakcyjności porozumień o wolnym handlu (FTA) w relacji do wielostronnego systemu WTO, tj. stagnacja procesu negocjacyjnego w formacie multilateralnym, chęć inkorporowania do FTA elementów WTO-plus oraz priorytetów pozaekonomicznych, tj. bezpieczeństwo.

Poważną konsekwencją zawierania kolejnych, w szczególności bilateralnych porozumień o wolnym handlu jest efekt misy spaghetti, związany z niekompatybilnością i złożonością regulacji wypracowanych w poszczególnych umowach, a związanych w szczególności z regułami pochodzenia (Kawai, Rana 2009; Plummer 2005), rzutujących na optykę środowiska biznesu w zakresie korzystania z preferencji gwarantowanych w ramach FTA. Odniosłem się następnie do zagadnienia implikacji FTA dla handlu i dobrobytu, nawiązując do przełomowej analizy unii celnej Vinera (1950), obejmującej efekty dobrobytowe netto kreacji i przesunięcia handlu, kolejno scharakteryzowałem stosowane współcześnie modele obliczeniowe równowagi ogólnej (CGE)²⁶. W opinii Baldwina i Lwa (2009), obserwowany w drugiej dekadzie XXI wieku zwrot ku porozumieniom megaregionalnym daje szansę na stopniową multilateralizację licznych, w szczególności bilateralnych FTA, tym samym stopniową neutralizację efektu misy spaghetti na rzecz stworzenia bardziej koherentnego globalnego systemu handlowego opartego na racjonalizacji międzynarodowych przepływów handlowych. Baldwin (2014) rozgraniczał regionalizm XX wieku oraz regionalizm XXI wieku, wskazując na postępującą internacjonalizację procesów produkcyjnych w kierunku lokalizacji niskokosztowych oraz rozwój globalnych łańcuchów wartości (GVCs). Jest to zasadnicza różnica, jako że współczesny regionalizm i FTA mają przede wszystkim za zadanie wspierać ekspansję GVC, co zdaje się dezaktualizować klasyczne ujęcie problematyki porozumień handlowych przez pryzmat kreacji i przesunięcia handlu.

W podrozdziale trzecim dokonałem krótkiej charakterystyki dwóch megaregionalnych struktur handlowych, angażujących kraje Azji Wschodniej, tj. Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego (RCEP) oraz Partnerstwa Transpacyficznego (TPP)²⁷.

Struktura RCEP, pozostająca w chwili obecnej w fazie negocjacji (22. rundę rozmów przeprowadzono w marcu 2018 r.), uznaje się za strukturę krytyczną w kontekście rozwiązania problemu efektu misy spaghetti w regionalnej architekturze handlowej (w związku z zastąpieniem pakietu porozumień ASEAN Plus Jeden jednym blokiem handlowym), a przy tym wsparcia funkcjonowania i dalszej ekspansji wschodnioazjatyckich sieci produkcyjnych oraz łańcuchów dostaw. Wskazałem następnie na kluczowe wyzwania jak również zasadnicze cele stojące przed RCEP, tj. przyspieszenie tempa liberalizacji obrotów

²⁴ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [8][9].

²⁵ Efekt domina w ujęciu Baldwina scharakteryzowałem w poz. [9][11].

²⁶ Zastosowanie modeli CGE przy ocenie skutków liberalizacji handlu analizowałem w poz. [10].

²⁷ Atrybuty megaregionalnych struktur handlowych RCEP oraz TPP, tj. agenda oraz członkostwo, z perspektywy interesów Japonii opisałem w poz. [40][41].

handlowych i inwestycyjnych, ze wskazaniem na najsłabiej rozwinięte kraje ASEAN, Indie i Indonezję, z jednoczesnym zapewnieniem specjalnego, zróżnicowanego traktowania czterem najsłabiej rozwiniętym krajom ASEAN; przyspieszenie prac nad trójstronnym porozumieniem o wolnym handlu Chiny-Japonia-Republika Korei; osiągnięcie poziomu liberalizacji porozumienia o wolnym handlu ASEAN-Australia-Nowa Zelandia (AANZFTA) także w obszarach nieobjętych ww. porozumieniem; przyjęcie negatywnej listy w obrocie usługowym z usankcjonowaniem czterech trybów świadczenia usług (zgodnie z nomenklaturą GATS); ustanowienie zharmonizowanych, liberalnych reguł pochodzenia, uwzględniających zasady regionalnej kumulacji i współlistotności.

Kolejno przeprowadziłem analizę projektu TPP w kształcie uzgodnionym w gronie dwunastu państw, tj. z udziałem Stanów Zjednoczonych, obejmującą jego atrybuty, jak również kwestie sporne, tj. dostęp do rynku, prawo własności intelektualnej, polityka konkurencji, zamówienia publiczne, regulacje inwestycyjne oraz środowiskowe.

W podsumowaniu podrozdziału zasygnalizowałem konsekwencje wycofania się Stanów Zjednoczonych z TPP wskutek decyzji, jaką podjął nowo wybrany wówczas prezydent Donald Trump w styczniu 2017 r. Przywołałem opinię Hufbauera (2016), który określił decyzję Trumpa jako „geopolityczny i dyplomatyczny prezent dla Chin”. Argumentowałem w tym miejscu, iż Chiny o tyle zdolne mogą być do zdyskontowania decyzji amerykańskiej administracji, o ile wykażą się stosowną aktywnością w regionalizmie handlowym oferując pozostałym stronom umowy TPP porównywalne koncesje, ewentualnie, postawią na regionalizm finansowy budując relacje z krajami regionu Azji Wschodniej poprzez promowanie projektów rozwojowych przy wsparciu nowych regionalnych struktur finansowych z siedzibą w Pekinie i Szanghaju, czyli Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB) oraz Nowego Banku Rozwoju (NDB).

Odstąpienie od TPP przez Stany Zjednoczone upatrywałem w kategoriach wyzwania dla pozostałych państw sygnatariuszy z uwagi na kluczowe znaczenie partnera amerykańskiego w tworzonego megaregionalnym bloku handlowym. Wskazywałem w tym kontekście na przykłady Wietnamu oraz Malezji, dla których istotą TPP było uzyskanie preferencyjnego dostępu do wielkiego rynku amerykańskiego dla importu pracochłonnego kosztem takich państw, jak Chiny, Indie czy Bangladesz, w zamian za przyjęcie restrykcyjnych reguł i standardów handlu przystających do gospodarek rozwiniętych.

Z punktu widzenia Japonii, rozpatrującej TPP w charakterze narzędzia równoważenia wpływów regionalnych Chin, porozumienie TPP nawet bez udziału Stanów Zjednoczonych służyć mogło nadal jako solidna podstawa, a co najmniej „dawca organów” dla przyszłych instytucjonalnych form współpracy międzynarodowej w regionie Azji Wschodniej na rzecz inkluzywnego, opartego na wysokich standardach handlu oraz zrównoważonego, bazującego na innowacjach wzrostu gospodarczego. Za sprawą dużej aktywności rządu Abego, przy ścisłej współpracy ze stroną australijską i nowozelandzką, w marcu 2018 r. doszło do podpisania Kompleksowego Progresywnego Porozumienia ws. Partnerstwa Transpacyficznego (CPTPP) w gronie jedenastu państw sygnatariuszy TPP, na czele z Japonią, za to bez udziału Stanów Zjednoczonych. Niewątpliwie, nie miała to być decyzja wymierzona w największego sojusznika, wydaje się raczej, iż strona japońska mimo wszystko liczy na powrót strony amerykańskiej do megaregionalnej struktury handlowej, sam Trump natomiast, czego dowiódł casus Północnoamerykańskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (NAFTA)²⁸, o ile nie przystąpi do bloku na częściowo zmodyfikowanych warunkach, może dążyć do zagwarantowania Stanom Zjednoczonym już wynegocjowanych warunków handlu z wybranymi sygnatariuszami TPP w formie porozumień bilateralnych.

W podrozdziale czwartym poddałem analizie projekt trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny-Japonia-Republika Korei (CJK FTA), poczynając od przesłanek strategicznych i ekonomicznych, poprzez implikacje makroekonomiczne, przebieg dotychczasowych negocjacji, aż po wyzwania związane z projektowanym porozumieniem handlowym, związane m. in. z sektorami wrażliwymi trzech gospodarek Azji Północno-Wschodniej oraz podobieństwem struktur przemysłowych²⁹.

W pierwszej kolejności analizowałem przesłanki strategiczne i ekonomiczne CJK FTA, konfrontując wybrane wskaźniki makroekonomiczne UE oraz NAFTA z trzema krajami Azji Północno-Wschodniej za lata 1992 oraz 2015. Dowiodłem istotnego wzrostu znaczenia trzech gospodarek azjatyckich oraz postępującej konwergencji względem konkurencyjnych bloków handlowych, jako że udział CJK w globalnym PKB

²⁸ Trump doprowadził do renegotjacji zapisów NAFTA, w szczególności w kwestiach środowiskowych, regulacji rynku pracy i ochrony praw własności intelektualnej. W dniu 30 listopada 2018 r. trzy kraje podpisały zmodyfikowane porozumienie Stany Zjednoczone-Meksyk-Kanada (USMCA).

²⁹ Implikacje ekonomiczne i polityczne porozumienia handlowego CJK FTA opisałem w poz. [43], natomiast jego kontekst multilateralny - w poz. [44].

przewyższyły w 2015 r. udziały UE (22,2%), zbliżyły się także do udziałów NAFTA (28,2%), trzykrotnie wzrosło również PKB *per capita* bloku CJK, w szczególności za sprawą dynamicznego wzrostu gospodarki chińskiej, analizowany region zbliżył się ponadto udziałami w globalnych obrotach handlowych i usługowych do NAFTA, niwelując na przestrzeni lat dystans do UE. W kontekście implikacji makroekonomicznych CJK FTA wskazywałem na efekt kreacji handlu, nie zaś przesunięcia, w rezultacie postęp liberalizacji handlu na poziomie regionu Azji Wschodniej.

Trwający w latach 2012-2015 proces negocjacyjny koncentrował się wokół takich zagadnień jak harmonogram redukcji i eliminacji obciążeń taryfowych w asortymentach rolnych i przemysłowych (z uwzględnieniem wrażliwych asortymentów rolnych oraz motoryzacyjnych), reguły pochodzenia, bariery sanitarne, fitosanitarne oraz techniczne handlu, przepływy usługowe, inwestycyjne, polityka konkurencji, a także prawo własności intelektualnej.

Studiując wyzwania związane z CJK FTA dokonałem zestawienia przeciętnych taryf celnych na poziomie sześciocyfrowych kodów HS, wskazując na relatywnie szeroki zakres liberalizacji sektorowej handlu w przypadku Japonii, co może się przełożyć na jej większe korzyści z tytułu podpisania umowy trójstronnej. Następnie dokonałem zestawienia ujawnionych przewag komparatywnych (RCA) oraz przeciętnych taryf celnych dla Chin, Japonii i Republiki Korei potwierdzając prawidłowość, jakoby relatywnie wysokie taryfy celne towarzyszyły sektorom o relatywnie niskiej przewadze komparatywnej, klasyfikowanym jako wrażliwe.

Ostatnim wyzwaniem związanym z CJK FTA, które opisałem w podrozdziale czwartym było podobieństwo struktur przemysłowych, jako że spośród pięciu podstawowych asortymentów eksportowych Chin, Japonii i Republiki Korei w 2015 r. aż cztery były tożsame (eksport trzech krajów zdominowały towary oznaczone kodami 84 oraz 85 w nomenklaturze HS, w szczególności maszyny, artykuły elektryczne i elektroniczne). Co istotne, w puli najważniejszych produktów eksportowych reprezentowane były sektory wrażliwe każdej z trzech gospodarek, co w okolicznościach wzajemnego otwarcia rynków może oznaczać wyniszczającą konkurencję. Co więcej, luka technologiczna i kapitałowa pomiędzy stronami CJK FTA może wywołać asymetryczne efekty ekonomiczne. Innymi słowy, branże o słabszym zapleczu technologicznym mogą doświadczyć recesji wskutek wzrostu importu. To z kolei poddawałoby w wątpliwość perspektywę wzrostu innowacyjności przemysłu w długim okresie wskutek liberalizacji handlu w regionie. Dowodziłem, iż wysokiej jakości trójstronne porozumienie o wolnym handlu to potencjalna szansa na restrukturyzację przemysłu chińskiego, jak również solidny fundament pod dalszy postęp megaregionalizmu w handlu Azji Wschodniej, na czele z projektem RCEP. W kontekście tego ostatniego, obok politycznego zaangażowania Japonii, będącego jednocześnie sygnatariuszem RCEP oraz CPTPP, duże znaczenie mają doświadczenia Republiki Korei - państwa sygnatariusza wysokiej jakości porozumień o wolnym handlu ze Stanami Zjednoczonymi oraz UE³⁰.

W podrozdziale piątym studiowałem regionalizm handlowy z perspektywy Japonii. W pierwszej kolejności podkreśliłem jej dużą aktywność w zakresie tworzenia struktur handlowych, na czele z CJK oraz megaregionalnymi porozumieniami RCEP oraz TPP (obecnie: CPTPP). Wskazywałem na zgoła odmienne, strategiczne interesy Japonii w każdej z przywołanych inicjatyw. O ile bowiem członkostwo w TPP miało zacieśnić sojusz polityczny ze Stanami Zjednoczonymi i sprzyjać implementacji wysoce zaawansowanej, nowoczesnej agendy gospodarczej, dedykowanej m.in. sektorowi przedsiębiorstw państwowych, o tyle zaangażowanie w RCEP miało zapewnić większą penetrację kluczowych rynków wschodzących regionu, tj. Chin, Indii oraz Indonezji. Z kolei udział w CJK miał z założenia promować lepszą ochronę inwestycji w Chinach oraz tworzyć fundament pod trójstronny dialog w obliczu wzajemnych animozji i resentymentów.

Kolejno poddałem analizie agendę regionalizmu handlowego, rozpatrując integrację regionalną przez pryzmat strategii wzrostu abenomiki – pośród trzech kluczowych zagadnień znalazły się przepływy inwestycyjne, dostęp do rynków zagranicznych oraz obrót asortymentami rolnymi. Promowanie porozumień o wolnym handlu i integracji regionalnej wykraczających poza ramy liberalizacji handlu rząd japoński uznawał za istotne w kontekście międzynarodowej ekspansji biznesu, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony aktywów inwestycyjnych, zapewnienia swobody transferu zysków generowanych za granicą przez firmy japońskie, ograniczania czy też eliminowania niekorzystnych regulacji związanych chociażby z obowiązkiem zatrudniania lokalnych kadr, uregulowania kwestii zaangażowania państwa w porozumienia dotyczące transferu technologii, których stronami są przedsiębiorstwa prywatne. Zaawansowana, intruzywna agenda skutecznie eliminowała Chiny z projektu TPP, co stanowiło istotny atut dla strony japońskiej, dążącej

³⁰ W ramach pierwszej oraz trzeciej podstawowej ścieżki badawczej prowadziłem dodatkowo analizy projektów megaregionalnych porozumień handlowych UE-Japonia – w poz. [31] oraz UE-ASEAN – w poz. [4].

do pogłębienia wzajemnych współzależności gospodarczych w gronie państw sygnatariuszy TPP dla ograniczenia stopnia uzależnienia gospodarek Azji Wschodniej od rynku chińskiego.

Podsumowując rozdział trzeci argumentowałem, iż pomyślnie wdrożenie RCEP oraz TPP (w aktualnej formule CPTPP) toruje drogę do ich przyszłej konsolidacji dla ukształtowania regionalnej platformy dialogu politycznego oraz konwergencji standardów współpracy gospodarczej. Konsensus chińsko-japoński wokół intruzywnej, wysokiej jakości agendy liberalizacji handlu mógłby zainspirować powrót strony amerykańskiej do postawy aktywnej w regionalizmie Azji Wschodniej.

Rozdział czwarty³¹

W podrozdziałach drugim oraz trzecim, mających charakter *stricte* analityczny, dokonałem dogłębnej analizy struktury przepływów handlowych oraz inwestycyjnych między Japonią a jej najważniejszymi partnerami gospodarczymi, zaangażowanymi w implementowane/negocjowane struktury handlowe, tj. krajami ASEAN, pozostałymi sygnatariuszami porozumień RCEP oraz TPP. Dowiodła ona nieznacznego wzrostu udziału państw ASEAN w eksporcie i imporcie Japonii w XXI wieku, ze wskazaniem na takie kraje, jak Tajlandia i Singapur (eksport), Malesja i Tajlandia (import), dziesięć państw Azji Południowo-Wschodniej umacniało swoją pozycję także jako największy dawca bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) netto w Japonii spośród inwestorów azjatyckich, jednocześnie największy biorca japońskich BIZ. Pięć gospodarek ASEAN, tj. Filipiny, Malesja, Singapur, Tajlandia oraz Wietnam, charakteryzowały relatywnie wysokie ujawnione przewagi komparatywne w grupie asortymentowej maszyn i wyrobów elektrycznych, co tłumaczy ich zaangażowanie w wertykalny podział pracy w ramach wąskich specjalizacji w regionalnych sieciach produkcyjnych tworzonych przez korporacje japońskie.

W podrozdziale czwartym scharakteryzowałem aktywność inwestycyjną oraz produkcyjną japońskich korporacji transnarodowych oraz mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w regionie ASEAN, zgłębiając mechanizmy rekonfiguracji międzynarodowego podziału pracy w obrębie regionalnych sieci produkcyjnych³².

Ekspansji regionalnych sieci produkcyjnych opartych na wertykalnym podziale pracy, którym towarzyszą łańcuchy dostaw o zasięgu globalnym, doświadczały w szczególności kraje ASEAN, na czele z Singapurem, Indonezją, Tajlandią, Malesją, Filipinami i Wietnamem. Luki technologiczne i rozbieżności cen czynników produkcji rozpatrywałem jako zmienne determinujące lokalizację działalności wytwórczej, na potrzeby interpretacji mechanizmów powstawania i funkcjonowania międzynarodowych sieci produkcyjnych w regionie Azji Wschodniej czerpałem z teorii fragmentacji, teorii aglomeracji oraz teorii internacjonalizacji. Pierwsza z wymienionych koncepcji, studiowanych m. in. w pracach Jonesa i Kierzkowskiego (1990), Arndta i Kierzkowskiego (2001) oraz Deardorffa (2001), posłużyła analizie wzorców BIZ napływających do gospodarek rozwijających się z krajów takich jak Japonia, celem tworzenia wertykalnych powiązań produkcyjnych oraz transgranicznych systemów produkcyjnych. Teoria aglomeracji odwoływała się natomiast do zewnętrznych efektów skali związanych z zastosowaniem koncepcji przestrzeni. Tworzeniu sieci produkcyjnych towarzyszy polityka internacjonalizacji, sprowadzająca się do rozstrzygnięcia, jakie podzespoły, części czy też surowce pozyskiwać z zewnątrz, jaką część wytworzonego asortymentu dystrybuować za pośrednictwem innych firm – bądź to ograniczając, bądź rozszerzając swoje zaangażowanie w obrębie łańcucha wartości dodanej zależnie od asortymentu, lokalizacji i bieżących uwarunkowań rynku międzynarodowego.

Pośród przesłanek strategicznych ekspansji przedsiębiorstw z Japonii w ASEAN u progu drugiej dekady XXI wieku wskazywałem na potrzebę poprawy konkurencyjności kosztowej i wydajności produkcji oraz dywersyfikację ryzyka. Napływ japońskich BIZ do państw ASEAN w dużym stopniu wynika współcześnie ze strategii korporacyjnej zakładającej wykorzystanie i rozwój regionalnych sieci produkcyjnych dla określonych asortymentów produktowych, tym samym zwiększenie skali zaangażowania w sektor wytwórczy integrującego się regionu, oferującego komplementarną bazę przewag lokalizacyjnych, postępującą klastryzację i aglomeryzację przemysłu. Elementem rozważań było studium japońskich korporacji transnarodowych (KTN)³³ z branży elektronicznej i motoryzacyjnej korzystających z porozumień Współpracy Przemysłowej ASEAN (AICO) w regionalnych sieciach produkcyjnych, z uwzględnieniem kategoryzacji podmiotów w typowym łańcuchu wartości. Posiłkując się schematem typowej regionalnej sieci produkcyjnej w branży motoryzacyjnej tworzonej przez korporacje japońskie sygnalizowałem dążenie KTN

³¹ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [10][11].

³² Ewolucję sieci produkcyjnych w Azji Wschodniej studiowałem w poz. [22]. Problematyce przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie oraz internacjonalizacji przedsiębiorstw dedykowałem poz. [26][27][28].

³³ Zagadnienie konkurencyjności KTN w kontekście ekspansji struktur sieciowych w Azji Wschodniej studiowałem w poz. [25].

do integracji tego rodzaju struktur zlokalizowanych w krajach ASEAN z globalnymi łańcuchami dostaw, bazującej na systemie powiązań wewnątrzkorporacyjnych z innymi gospodarkami Azji Wschodniej³⁴.

Kolejno studiowałem determinanty penetracji gospodarek ASEAN przez japońskie BIZ w przekroju branżowym - w przypadku usług, rynku nieruchomości oraz infrastruktury kluczową rolę odgrywały bodźce rynkowe oraz możliwości inwestycyjne związane w szczególności z rozmiarami rynku, procesami integracji regionalnej, rosnącą siłą nabywczą na rynkach regionalnych oraz wzrostem liczebności klasy średniej. Tymczasem w przypadku BIZ zorientowanych na sektor wytwórczy równie istotne co determinanty rynkowe okazały się kwestie wydajności oraz lokalnej bazy zasobowej.

Przedmiotem analizy były ponadto fuzje i przejęcia lokalnych przedsiębiorstw m. in. w branży bankowej, wytwórczej, infrastrukturze i usługach komunalnych, jak również na rynku nieruchomości, jako forma ekspansji japońskich KTN w regionie ASEAN w XXI wieku. Charakterystyczna była nie tylko dominacja sektora finansowego w realizowanych transakcjach, ale także wzrost znaczenia destynacji o relatywnie najniższym poziomie rozwoju w regionie ASEAN tj. Kambodża, Myanmar oraz Wietnam, przy spadku roli Malezji oraz Singapuru.

Dopełnieniem analizy było studium ekspansji japońskiego sektora mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP) w regionie Azji Południowo-Wschodniej³⁵. Z perspektywy japońskiego sektora MMŚP, operującego przede wszystkim w segmencie części i komponentów motoryzacyjnych, ASEAN pozostaje główną destynacją inwestycyjną. Umiedzynarodowienie japońskich MMŚP za pośrednictwem BIZ koncentrowało się dotychczas w branży motoryzacyjnej i elektronicznej w pięciu państwach członkowskich ASEAN, tj. w Indonezji, Malezji, Singapurze, Tajlandii i Wietnamie, niemniej jednak, wraz z postępem procesów integracyjnych w ramach Wspólnoty ASEAN, ekspansja japońskich MMŚP może objąć kolejne kraje i branże gospodarek Azji Południowo-Wschodniej.

Rozdział piąty³⁶

W podrozdziale drugim scharakteryzowałem rolę Japonii w regionalizmie finansowym Azji Wschodniej przez pryzmat doświadczeń trzech struktur, tj. Azjatyckiego Funduszu Walutowego (AMF), Azjatyckiego Banku Rozwoju (ADB) oraz Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB)³⁷. Ostatnia z instytucji - w odróżnieniu od uprzednio wymienionych - nie powstała z inicjatywy Japonii, nie zreszta jej także, jak dotychczas, w gronie państw sygnatariuszy. Zaznaczyłem na wstępie, iż aktywność Japonii w sferze regionalizmu finansowego w XXI wieku wynikała z doświadczeń azjatyckiego kryzysu finansowego 1997-1998, kiedy to przepływy krótkoterminowych kapitałów spekulacyjnych obnażyły dramatyczną bezradność regionalnych rządów w obliczu odpływu inwestorów, deprecjacji walut i utraty płynności przez sektor finansowy, wywołując głęboką recesję w wielu krajach regionu, na czele z państwami ASEAN oraz Republiką Korei.

Kontekst wspomnianego wyżej kryzysu finansowego leżał u podstaw japońskiej propozycji AMF przedłożonej przez Sakakibarę w 1997 r., inspirowanej koncepcją Frasera mówiącą o utworzeniu azjatyckiej wersji Banku Rozliczeń Międzynarodowych (BIS). AMF nie zyskał przychylności strony amerykańskiej, wykluczonej z grona państw założycielskich, Międzynarodowego Funduszu Walutowego (IMF), ale także Chin, postrzegających instytucję finansową wysokiego profilu jako potencjalne źródło wpływów dla Japonii, tym samym zagrożenie dla własnej pozycji w regionalnej architekturze instytucjonalnej. Rezultatem fiaszka AMF była Nowa Inicjatywa Miyazawy, w ramach której Japonia oferowała pomoc finansową krajom regionu z funduszu o wartości 30 mld USD. Na bazie tej inicjatywy podczas Spotkania Ministrów Finansów ASEAN Plus Trzy w maju 2000 r. ustanowiono regionalną sieć kontraktów walutowych swap znaną jako Inicjatywa Chiang Mai (CMI). Do kwietnia 2009 r. zawarto szesnaście bilateralnych porozumień swapowych opiewających łącznie na kwotę 90 mld USD, w marcu 2010 r. CMI zastąpiono oficjalnie jednym dużym porozumieniem o nazwie Multilateralizacja Inicjatywy Chiang Mai (CMIM) o docelowej wartości 240 mld USD, z intencją ustabilizowania regionalnych rynków finansowych i przywrócenia zaufania do rynku w

³⁴ Charakterystykę sieci produkcyjnych operujących w branży motoryzacyjnej w regionie ASEAN zawarłem w poz. [19], dokonując identyfikacji dominujących spośród 65 sześciocyfrowych kodów HS w obrotach bilateralnych państw regionu, w tym Japonii, dla określenia specjalizacji poszczególnych gospodarek w oparciu o bazę danych Comtrade. W poz. [18] zawarłem wnikliwą analizę sieci produkcyjnych w branży HDD w regionie Azji Wschodniej z wykorzystaniem bazy danych Comtrade. Wyselekcjonowałem dominujące spośród 9 sześciocyfrowych kodów HS w obrotach bilateralnych państw regionu, dokonałem kalkulacji wskaźnika handlu wewnątrzgałęziowego wg. formuły Grubela-Lloyda (GL), kolejno weryfikowałem horyzontalny bądź wertykalny charakter wewnątrzgałęziowych przepływów handlowych wykorzystując formułę Balassy (HB, VB).

³⁵ Zagadnienie aktywności japońskiego sektora MMŚP w regionie ASEAN studiowałem w poz. [21], strategię i motywy jego internacjonalizacji - w poz. [20].

³⁶ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [12][13].

³⁷ Projekt AMF był przedmiotem rozważań w poz. [30][42], regionalna instytucja finansowa ADB - w poz. [8], AIIB - w poz. [38].

dobie globalnego kryzysu finansowego. Studiując mechanizmy funkcjonowania CMIM sygnalizowałem kwestię tzw. instytucjonalnego łącza IMF, związanego z koniecznością odwoływania się przez pożyczkobiorców do warunków kredytowania wspomnianej instytucji w ramach przyznanego w porozumieniu limitu. Niewątpliwie, istotnym krokiem naprzód w obszarze regionalnej współpracy finansowej było utworzenie w 2011 r. w Singapurze Biura Analiz Makroekonomicznych ASEAN Plus Trzy (AMRO), mającego sprawować bieżący monitoring/nadzór makroekonomiczny nad gospodarkami regionu Azji Wschodniej.

W kontekście przyszłości AMF zwracałem uwagę na krytyczne znaczenie projektu zarówno z uwagi na szerokie spektrum ryzyk zewnętrznych, tj. normalizacja polityki pieniężnej w Stanach Zjednoczonych, pogłębienie się kryzysu w strefie euro czy wybuch konfliktu geopolitycznego, przykładowo, na linii Stany Zjednoczone-Chiny, jak również wewnętrznych, tj. wzrost zadłużenia publicznego i prywatnego państw regionu, błędy polityki makroekonomicznej, wrażliwość regionalnych rynków finansowych oraz niedostateczna koordynacja polityki państw regionu w takich obszarach, jak zarządzanie kryzysowe, nadzór ekonomiczny oraz dialog polityczny.

Podsumowując rozważania wokół AMF postulowałem szereg posunięć mających przybliżyć realizację projektu budowy nowej regionalnej instytucji finansowej, tj. eliminacja łącza IMF przy jednoczesnym zapewnieniu zgodnej współpracy z tą organizacją, dostosowanie rozmiarów dostępnych w ramach CMIM funduszy wsparcia płynnościowego do potrzeb państw pożyczkobiorców, zapewnienie realnej niezależności i profesjonalizmu mechanizmu nadzoru makroekonomicznego pod auspicjami AMRO, wreszcie – rozszerzenie grona państw członkowskich o Australię, Indie i Nową Zelandię, docelowo także o kraje spoza regionu. Wyraziłem przekonanie, jakoby wpływ administracji amerykańskiej na ewentualne powodzenie projektu AMF pozostawał w obecnych okolicznościach dalece ograniczony w porównaniu z sytuacją sprzed dwudziestu lat.

Drugą regionalną instytucją finansową studiowaną w podrozdziale drugim był Azjatycki Bank Rozwoju (ADB) powstały w 1966 r. Nawiązując do krytyki teorii stabilności hegemonicznej autorstwa Snidala i Russetta, argumentowałem, iż obok niewątpliwych atrybutów dobra publicznego, jakie można było przypisywać ADB od momentu powstania, związanych ze wspieraniem projektów rozwojowych w krajach niskiego i średniego dochodu, analizowana instytucja regionalna mogła odgrywać rolę dobra prywatnego podporządkowanego interesom dominującego państwa - w tym przypadku Japonii. Dowodem na poparcie tej tezy był fakt pozytywnego skorelowania działalności pożyczkowej ADB ze sferą interesów handlowych Japonii, oraz, czego dowodzili m.in. Hamanaka oraz Wesley, oddziaływania w pierwszej kolejności na kraje o relatywnie większym znaczeniu w kontekście wzrostu jej gospodarki i jednoczesnego ograniczania wpływów konkurentów ze Stanów Zjednoczonych na rynku regionalnym. Kolejno przywołałem cele ADB, tj. wspieranie rozwoju gospodarczego i podniesienie poziomu życia mieszkańców regionu, promowanie współpracy w gronie rozwijających się państw regionu z wykorzystaniem instrumentów finansowania projektów rozwojowych w sektorze publicznym oraz prywatnym. Niewątpliwie, zasoby instytucjonalne i kapitałowe ADB wypełniły swoistą lukę organizacyjną we współczesnym regionalizmie Azji Wschodniej. Następnym elementem analizy był autorski przegląd pięciu dekad funkcjonowania instytucji przez pryzmat rządów kolejnych dziesięciu prezesów ADB, z uwzględnieniem ważniejszych decyzji i tendencji.

Aktywność ADB wpisałem w kontekst rozważań wokół regionalizmu Azji Wschodniej odwołując się do *Strategii współpracy i integracji regionalnej* (RCI), której zasadniczym celem było nadanie wymiaru instytucjonalnego i organizacyjnego nieskoordynowanym dotychczas inicjatywom i projektom kooperacji państw regionu w takich dziedzinach jak współpraca handlowa, inwestycyjna, stabilność makroekonomiczna i finansowa, łączność fizyczna. Akcent położony został wówczas na otwarty charakter regionalizmu jako atrybut przyszłej liberalnej gospodarki regionu. RCI transponowano następnie do *Strategii 2020* ADB, gdzie integrację regionalną definiowano jako jeden z trzech obszarów strategicznych, obok inkluzywnego wzrostu gospodarczego oraz zrównoważonego rozwoju.

Trzecią instytucją opisywaną w podrozdziale drugim był Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), powstały z inicjatywy Chin w 2015 r. AIIB wymagało refleksji nie tylko ze względu na to, że jest to pierwsza tego rodzaju struktura w regionalizmie finansowym Azji Wschodniej stworzona od podstaw przez Chiny, ale także dlatego, że w gronie 77 obecnych i potencjalnych państw członkowskich z oraz spoza regionu nie znalazły się zarówno Japonia, jak i Stany Zjednoczone. Powstanie nowej instytucji bankowej z inicjatywy Chin rozpatrywałem jako próbę przejęcia inicjatywy w regionalizmie finansowym kosztem niesfinalizowanego jak dotychczas japońskiego projektu AMF, co więcej, obok niewątpliwych kosztów ustanowienia nowej regionalnej struktury finansowej, Chiny zyskiwały niematerialną korzyść wynikającą ze statusu państwa-dostawcy, mianowicie prestiż polityczny związany z atrybutami AIIB jako instytucji finansowej wysokiego profilu.

AIIB, mający na celu finansowanie regionalnych projektów rozwoju infrastruktury w takich dziedzinach, jak transport, energetyka, telekomunikacja, infrastruktura wiejska, wodociągowa i kanalizacyjna, ochrona środowiska, rozwój obszarów miejskich, logistyka, czerpiąc z dobrych doświadczeń i praktyk innych instytucji finansowych, tj. ADB czy WB, miał być, w świetle zapowiedzi, wrażliwą na aspekty środowiskowe i patologię korupcji instytucją, operującą małym, wydajnym zespołem zarządzającym.

Kolejno nawiązałem do kwestii absencji Japonii w AIIB, sygnalizując kontrowersje związane z członkostwem oraz agendą nowopowstałej struktury regionalnej. Wskazałem na wątpliwości wysokich przedstawicieli rządu Japonii, na czele z premierem Abem i sekretarzem rady ministrów Sugą co do standardów sterowania nową instytucją zdominowaną przez wpływy chińskie, w szczególności w odniesieniu do mechanizmów pożyczkowych, aspektów społecznych i środowiskowych finansowanych projektów. Czerpiąc m. in. z opracowań Jeonga (2008), Lamptona (2005) i Garrisona (2005), w których wskazywano na fakt przeorientowania Chin u progu XXI wieku na strategię miękkiej siły celem budowania reputacji przyjaznego, przewidywalnego i konstruktywnego partnera, rozpatrywałem AIIB jako instrument ekspansji, mogący posłużyć konfrontacji z wpływami Japonii i Stanów Zjednoczonych w regionalnej architekturze instytucjonalnej.

Mając na względzie dominację Chin w strukturze kwot, głosów oraz kapitale założycielskim AIIB stawiałem pytanie o wpływ tego kraju na procesy decyzyjne podejmowane na szczeblu zarządu, jak również o możliwość stosowania weta. Wyrażałem także wątpliwości co do deklarowanego przez kierownictwo nowopowstałej instytucji elastycznego podejścia do potencjalnych pożyczkobiorców, włączając kwestie odejścia od wymogów w zakresie reform wolnorynkowych tj. prywatyzacja czy deregulacja sektora biznesu, uproszczenia procedur ewaluacyjnych i ograniczenia biurokracji, niejako w kontrze do usankcjonowanych przez konkurencyjne instytucje finansowe, tj. ADB czy WB regulacji i procedur podporządkowanych regule należytej staranności.

Za próbę ponownego przejęcia inicjatywy w regionalizmie finansowym Azji Wschodniej w obliczu dużego zainteresowania państw z oraz spoza regionu inicjatywą chińską uznałem ogłoszony przez Abego w maju 2015 r. program *Partnerstwa na rzecz Wysokiej Jakości Infrastruktury* o wartości przewyższającej całkowity kapitał zakładowy AIIB, dedykowany projektom innowacyjnym oraz wsparciu kompetencyjnemu. W japoński program rozwojowy gotowe są zaangażować się Indie³⁸, zaniepokojone wzrostem wpływów Chin na Oceanie Indyjskim oraz projektem budowy korytarza gospodarczego Chin-Pakistan w ramach inicjatywy Jedwabnego Szlaku. Japonia wraz z Indiami demonstrują alternatywną koncepcję rozwoju państw Azji, jak również Afryki opartą na partnerstwie, inkluzywności i wzajemnych korzyściach, niejako w kontrze do merkantylistycznego podejścia strony chińskiej.

W podrozdziale trzecim odwołałem się do współczesnej manifestacji regionalizmu dyplomatycznego pod postacią powstałej w 2005 r. struktury Szczyt Azji Wschodniej (EAS). Na wstępie wskazywałem na rangę statusu państwa-dostawcy regionalnej struktury dyplomatycznej, jako że organizacja szczytów i realne oddziaływanie na kształt agendy rozmów przydaje legitymizacji aspiracjom przywódczym. Sygnalizowałem następnie kwestię wzajemnych oddziaływań tzw. azjatyckiej triady regionalizmu, obejmującej Azję Południowo-Wschodnią (dominacja interesów państw ASEAN), Azję Wschodnią (dominacja interesów Japonii oraz Chin) oraz Azję-Pacyfik (dominacja interesów Stanów Zjednoczonych i Chin). W tak nakreślonej konfiguracji przestrzennej bowiem rozgrywane są interesy wschodzących potęg regionalnych, do jakich z całą pewnością należy zaliczyć ASEAN (pierwszy szczebel taksonomiczny), Chiny (drugi i trzeci szczebel), jak również potęg „tradycyjnych”, tj. Japonia (drugi szczebel) oraz Stany Zjednoczone (trzeci szczebel). W studiach nad EAS istotnym punktem odniesienia był bilateralny sojusz amerykańsko-japoński oraz chińsko-rosyjski, jako że pierwotny format ugrupowania ASEAN Plus Sześć zdecydowano się rozszerzyć o Stany Zjednoczone oraz Rosję, co określiłem roboczo formatem ASEAN Plus Osiem.

Japonię scharakteryzowałem jako kraj szczególnie aktywny na przestrzeni ponad pięciu dekad w roli uczestnika i dostawcy regionalnych struktur dyplomatycznych. Źródłem projektu EAS upatrywałem w koncepcji Wspólnoty Wschodnioazjatyckiej (EAC), przedłożonej przez Koizumiego w 2002 r. państwom ASEAN. Fundamentem EAC było współdziałanie na rzecz rozwoju, czemu towarzyszyć miało wytyczenie kierunków przyszłego kompleksowego partnerstwa gospodarczego Japonia-ASEAN, niejako w kontrze do złożonej przez Chiny niespełna dwa miesiące wcześniej propozycji zawarcia porozumienia o wolnym handlu. Próbie przejęcia inicjatywy przez Japonię towarzyszyła wizja EAC z rdzeniem pod postacią otwartego partnerstwa ASEAN-Japonia, z udziałem Chin, Republiki Korei, Australii, Nowej Zelandii, a

³⁸ Zagadnienie wzrostu strategicznej pozycji Indii w regionie Azji Wschodniej poruszyłem w poz. [15].

docelowo także Indii, przy zabezpieczeniu trwałego zaangażowania Stanów Zjednoczonych w regionalny system bezpieczeństwa i współpracę gospodarczą. Tym samym japońskie ministerstwo spraw zagranicznych (MOFA) usankcjonowało koncepcję regionu Azji Wschodniej, utożsamiając ją z formatem ASEAN Plus Sześć, aczkolwiek z perspektywą włączenia strony amerykańskiej.

Przesłanek dyplomatycznego triumfu Japonii nad Chinami upatrywałem w wydarzeniach ostatnich miesięcy 2003 r., kiedy to zorganizowano dwa kolejne szczyty ASEAN-Japonia, które zaowocowały podpisaniem Deklaracji Tokijskiej ws. Wspólnoty Wschodnioazjatyckiej, co więcej, po raz pierwszy w historii poza Azją Południowo-Wschodnią – konkretnie zaś w Japonii – odbył się szczyt państw ASEAN, co istotne, nie przewidziano wówczas spotkań z przedstawicielami Chin oraz Republiki Korei. W 2004 r. Chiny podjęły działania na rzecz wzmocnienia formatu ASEAN Plus Trzy (APT) i ustanowienia EAS z krajami Azji Północno-Wschodniej dysponującymi statusem pełnoprawnych członków struktury, tymczasem Japonia z powodzeniem forsowała szerszą koncepcję EAS dodatkowo z udziałem Australii, Nowej Zelandii oraz Indii, wytykając chińskiej propozycji mankamenty instytucjonalne związane w szczególności z powielaniem już istniejącego formatu APT. Jednakże, z punktu widzenia części państw regionu, na czele z Chinami i Malezją, kontrowersyjne były dążenia japońskiej dyplomacji do zapewnienia Stanom Zjednoczonym statusu pełnoprawnego członka EAS. Ostatecznie, chińsko-japońskie dysputy wokół kwestii członkostwa kosztem merytorycznej dyskusji o agendzie nowej regionalnej struktury dyplomatycznej skłoniły państwa ASEAN do zaproszenia na piąte spotkanie EAS w październiku 2010 r. wysokich przedstawicieli Stanów Zjednoczonych oraz Rosji, czym utorowano drogę do rozszerzenia grona członków EAS o dwa wspomniane kraje. W rezultacie, EAS stało się areną ofensywy dyplomatycznej strony amerykańskiej w ramach tzw. „zwrotu ku Azji”, wymierzonej w chińskie interesy gospodarcze i polityczne.

Zwróciłem w tym miejscu uwagę na kwestię przejścia z rozszerzonego formuły EAS na format ASEAN Plus Osiem³⁹, który dawałby szansę realizacji interesów Azji Wschodniej na forum globalnym z zabezpieczeniem centralnej pozycji ASEAN. Członkostwo Stanów Zjednoczonych i Rosji w EAS zainspirowało dyskusję o ich potencjalnej roli w triadzie azjatyckiego regionalizmu. Mając na uwadze silną reprezentację Azji Wschodniej w ugrupowaniu G20 (Australia, Chiny, Indie, Indonezja, Japonia, Republika Korei), nie sposób kwestionować przesunięcia globalnego środka ciężkości do tej części świata. Z drugiej strony, „azjatycki głos” jest skutecznie równoważony przez europejskich, amerykańskich i euroazjatyckich członków G20, tj. kraje NAFTA (obecnie: USMCA), UE, Argentynę, Brazylię, Rosję, Turcję, Republikę Południowej Afryki oraz Arabię Saudyjską. W tym kontekście, krytyczną rolę odgrywa ASEAN, pełniący rolę instytucjonalnego rdzenia regionalizmu w formatach APT, EAS, Regionalnego Forum ASEAN (ARF), docelowo również RCEP, mogącego przyczynić się do wzrostu oddziaływania struktur regionalnych na agendę struktur globalnych, tj. wspomniane G20 czy WTO, także w kontekście uwzględnienia interesów mniej wpływowych państw regionu Azji Wschodniej. Niewątpliwie, zaangażowanie strony amerykańskiej w EAS sprzyjało równoważeniu pozycji politycznej Chin, pozostawiając dodatkową przestrzeń dla oddziaływań Japonii w zakresie agendy analizowanej struktury dyplomatycznej.

Podsumowaniem rozdziału piątego był przegląd dotychczasowej agendy EAS oraz nakreślenie perspektyw jej dalszej ewolucji. Ze względu na to, że EAS może stanowić coś więcej niż tylko platformę dialogu politycznego i ewoluować w stronę forum gospodarczego, zasadne było pytanie o ewentualną kolizję z formatem APEC, zwłaszcza w kontekście poszukiwania obiektywnych, solidnych fundamentów ekonomicznych współpracy partnerów amerykańskich z krajami Azji Wschodniej. Dopiero w 2013 r. po raz pierwszy podjęto na forum EAS kwestie gospodarcze, co mogłoby wskazywać na próby wyjścia poza format platformy dialogu *stricto* politycznego i sprzężenia procesów zachodzących na wspomnianym forum z tymi obserwowanymi na szczeblu globalnym, tj. G20. Przy okazji drugiego formalnego spotkania ministrów gospodarki państw EAS w listopadzie 2014 r. priorytety rozwoju i integracji gospodarczej na szczeblu regionalnym, jak również wkładu do globalnego ożywienia gospodarczego i procesu multilateralnego na forum WTO wpisano w kontekst strategicznej współpracy z APEC oraz Wspólnotą Gospodarczą ASEAN (AEC), co mogłoby potwierdzać postawioną wyżej tezę co do woli realnego oddziaływania z poziomu EAS na mechanizmy globalnego sterowania. W kolejnych deklaracjach EAS wypowiadało się m. in. w kwestiach działań APEC na rzecz wsparcia multilateralnego systemu handlowego, regionalnych procesów integracyjnych, wdrożenia pakietu z Nairobi, przyjęto ponadto agendę działań z Boracay ws. globalizacji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, wyrażono wolę współpracy z ASEAN w zakresie inicjatyw zrównoważonego rozwoju infrastruktury, wymiany informacji i wiedzy eksperckiej na rzecz poprawy łączności w trzech wymiarach, tzn. fizycznym, instytucjonalnym oraz międzyludzkim. W sierpniu 2014 r. ministrowie spraw zagranicznych EAS zdefiniowali trzy instytucjonalne filary integracji regionalnej, tj.

³⁹ Istotę formatów EAS oraz ASEAN Plus Osiem objaśniłem w poz. [7].

AEC, RCEP oraz CJK FTA. Na potrzeby zniwelowania luki rozwojowej w regionie Azji Wschodniej rekomendowano zainicjowanie warsztatów EAS dedykowanych zagadnieniom handlowym i finansowym.

Rozdział szósty⁴⁰

W **podrozdziale drugim** scharakteryzowałem zasadnicze wyzwania dla partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN w XXI wieku⁴¹, rozpatrując je w kategoriach determinanty pozycji Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej⁴².

Relacje Japonia–ASEAN w XXI wieku zdominowane zostały przez trzy przenikające się trendy, mianowicie wzrost potęgi gospodarczej Chin, przyspieszenie integracji gospodarczej państw ASEAN, jak również dynamiczny rozwój architektury instytucjonalnej skupionej wokół Azji Południowo-Wschodniej, tj. ARF, RCEP czy EAS.

Chińska strategia budowania wzajemnego zaufania w relacjach z krajami regionu skłoniła elity japońskie do przededefiniowania polityki względem ASEAN w ramach szerszej koncepcji regionu Azji Wschodniej. Istniało zapotrzebowanie na zapewnienie legitymizacji strategii regionalnej Japonii w okolicznościach utraty przewagi gospodarczej nad Chinami poprzez relacje z partnerami azjatyckimi opierające się nie tylko na współzależnościach materialnych, ale także silnych więzach przyjaźni i współpracy. W japońskich elitach politycznych wzrastało bowiem przekonanie, iż regionalne przywództwo manifestowane niejednokrotnie poprzez aktywną, wspierającą postawę Japonii w takich kwestiach, jak kryzysy finansowe, zagrożenia środowiskowe, terroryzm, prawa człowieka, energetyka czy rozprzestrzenianie broni jądrowej, nie jest dane raz na zawsze, tym bardziej że „historyczne karty są wciąż na stole”, rozbudzając co rusz antyjapońskie resentymy.

Argumentowałem, iż partnerstwo Japonia–ASEAN zyskało współcześnie wymiar bardziej horyzontalny, oddziałując na trajektorię procesów integracji gospodarczej w całym regionie Azji Wschodniej. Co prawda, ASEAN lokowało się w centrum działań na rzecz promowania regionalnej integracji gospodarczej, niemniej jednak jej realny, gospodarczy wymiar pozostawiało konkurującym ze sobą Chinom oraz Japonii, dysponującym potencjałem niezbędnym do odgrywania wiodącej roli w regionie.

W odniesieniu do wsparcia intelektualnego integracji regionalnej w Azji Wschodniej w ramach trzech obszarów badawczych: pogłębienie integracji gospodarczej, ograniczenie luk rozwojowych oraz zrównoważony rozwój, powołałem się na aktywność utworzonego z inicjatywy Koizumiego Instytutu Analiz Gospodarczych ASEAN i Azji Wschodniej (ERIA). W ostatnich latach szczególne znaczenie przypisywano zagadnieniu łączności w regionie ASEAN, mającej sprzyjać pogłębieniu integracji w ramach AEC, zwiększeniu stabilności i dobrobytu. Z tym związane jest zapotrzebowanie na wsparcie finansowe i techniczne ze strony tzw. partnerów dialogu, tj. Japonia, która stara się wyjść naprzeciw oczekiwaniom państw ASEAN, usiłując tym sposobem budować własną pozycję w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej.

W **podrozdziale trzecim** oraz **czwartym** przywołałem dane odnośnie aktywności japońskiego programu Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA)⁴³ oraz ADB w krajach ASEAN w XXI wieku. Program ODA, utworzony w 1954 r., rozpatrywałem jako integralny komponent japońskiej dyplomacji wartości niskiego profilu, podporządkowanej regule *seikai bunri* (oddzielenie gospodarki od polityki). W opinii Denga, to jedna z przyczyn, dla której kraje Azji Południowo-Wschodniej przyjmowały od Japonii pomoc rozwojową bez większych obaw. Na przestrzeni sześciu dekad program ODA koncentrował się wokół trzech obszarów priorytetowych: wspieranie samopomocy, promowanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego, zapewnienie bezpieczeństwa humanitarnego.

W analizie przedstawiłem szczegółowo projekty rozwojowe w krajach ASEAN w XXI wieku sfinansowane w ramach ODA z funduszy pożyczkowych Japońskiej Agencji Współpracy Międzynarodowej (JICA) - kompletną bazę projektów zamieściłem w załączniku w monografii - jak również funduszy grantowych Japońskiego Funduszu na rzecz Ograniczenia Ubóstwa (JFPR) oraz Japońskiego Funduszu Rozwoju Społecznego (JSDF). Co ciekawe, jednym z obszarów interwencji środków JSDF było „zwiększenie rozpoznawalności Japonii” w krajach korzystających z jej funduszy pomocowych poprzez skoordynowane działania promocyjne placówek dyplomatycznych Japonii oraz biur JICA zlokalizowanych w różnych krajach świata.

⁴⁰ W niniejszym rozdziale szukałem odpowiedzi na pytania badawcze [14][15].

⁴¹ Partnerstwo gospodarcze Japonia-ASEAN w odniesieniu do inicjatyw regionalizmu handlowego opisałem w poz. [37].

⁴² Rolę ASEAN w regionalnych procesach integracyjnych scharakteryzowałem w poz. [16][17].

⁴³ Rolę programu ODA w poprawie łączności regionu ASEAN studiowałem w poz. [29].

Następnie przestudiowałem działalność ADB w sześciu krajach ASEAN (Filipiny, Indonezja, Kambodża, Myanmar, Tajlandia i Wietnam) w XXI wieku posiłkując się bazą 51 projektów rozwojowych sfinansowanych z instrumentów pożyczkowych, częściowo także grantowych. Następnie zaprezentowałem zestawienia tabularyczne projektów ADB dedykowanych sektorowi prywatnemu, pomocy technicznej z wykorzystaniem pożyczek i grantów, zaadresowanych do wspomnianych wyżej gospodarek ASEAN.

W podrozdziale piątym studiowałem nowy kierunek partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN w XXI wieku, z uwzględnieniem implikacji amerykańskiego „zwrotu ku Azji”, zmiany podejścia do przedmiotowego partnerstwa oraz postrzegania Japonii i jej roli w regionie przez społeczeństwa państw członkowskich ASEAN.

W pierwszej kolejności zwróciłem uwagę na kwestię sporów terytorialnych – głównie wokół Morza Południowochińskiego oraz Morza Wschodniocchińskiego - angażujących Chiny, Japonię oraz kraje ASEAN, eksponujących głębokie podziały w gronie tych ostatnich. Przykładem było tzw. wirtualne weto Chin ws. Wysp Spratly na forum EAS w 2012 r. za sprawą sprzeciwu bliskich politycznie i uzależnionych ekonomicznie od Chin trzech państw ASEAN, tj. Kambodży, Laosu i Myanmaru, wobec propozycji Filipin i Wietnamu, by przedmiotowy spór terytorialny rozwiązać na szczeblu międzynarodowym. Tymczasem w wyroku z lipca 2016 r. Stały Trybunał Arbitrażowy z siedzibą w Hadze odrzucił roszczenia Chin do traktowania znacznego obszaru Morza Południowochińskiego (blisko 90%) jako własnej strefy ekonomicznej, zgodnie z historyczną linią demarkacyjną (tzw. linią dziewięciu kresek). Bojkot postanowienia ze strony Chin spotkał się ze stanowczą reakcją Japonii, Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii oraz krajów UE, które wezwały Chiny do respektowania wyroku, co istotne, szefowie dyplomacji państw ASEAN w kilka miesięcy później przyjęli podobne, choć ogłędne stanowisko osiągnąwszy porozumienie z przedstawicielami Kambodży i Myanmaru.

Następnie studiowałem implikacje „zwrotu ku Azji” administracji Obamy, służącego wsparciu multilateralnego kursu regionu Azji Wschodniej, jednocześnie jednak skutkującego polaryzacją stanowisk państw członkowskich ASEAN na antychińskie oraz prochińskie – w tej ostatniej grupie znalazły się m. in. Kambodża i Laos. Ponadto, Japonia angażuje się intensywnie w proces demokratyzacji Myanmaru rządzonego przez juntę wojskową, obejmujący działania na rzecz poprawy jawności życia publicznego, promowania swobód obywatelskich i reguł demokratycznych, co poprawiłoby klimat inwestycyjny i zwiększyło napływ BIZ z gospodarek rozwiniętych. Demokratyzacja jednego z najsłabiej rozwiniętych krajów Azji Południowo-Wschodniej to niewątpliwie poważny test dla uniwersalnych wartości promowanych przez ASEAN w imię regionalnej stabilności i dobrobytu.

Charakteryzując nowe podejście do partnerstwa Japonia-ASEAN twierdziłem, iż unilateralne posunięcia Chin wymierzone w kraje regionu Azji Wschodniej w związku ze sporami terytorialnymi mogą cementować partnerstwo Japonia–ASEAN, sprzyjając staraniom o zapewnienie Chinom konstruktywnej roli w eliminacji zagrożeń dla stabilności i pokoju w regionie Azji Wschodniej.

Elementem rozważań było postrzeganie Japonii przez społeczeństwa państw ASEAN, pozostające przedmiotem badań zleczanych regularnie przez MOFA. Z zebranych danych wyłaniał się pozytywny wizerunek Japonii w krajach członkowskich ASEAN, przy czym za szczególnie przychylne uznać należy dwie największe nominalnie gospodarki ugrupowania, tj. Indonezję i Tajlandię, kolejno Filipiny oraz Wietnam. Japonia postrzegana była jako kraj nowoczesny, pielęgnujący własną tożsamość i dziedzictwo, toteż zainteresowanie społeczeństw ASEAN budziła nie tylko technologia, ale także kultura wielkiego sąsiada z północnego wschodu. Społeczeństwa ASEAN wysoko ceniły współpracę z Japonią, uznając ją za najważniejszego bądź drugiego po Chinach (rzadziej Stanach Zjednoczonych) strategicznego partnera obecnie i w przyszłości. Japonia i Chiny postrzegane są przez społeczeństwa ASEAN w podobnych kategoriach – jako partnerzy gospodarczy, utrzymujący dobre relacje, dzielący ten sam system wartości co kraje Azji Południowo-Wschodniej, zaangażowani w pomoc rozwojową. Oba kraje postrzegane są przy tym jako ważni aktorzy na arenie międzynarodowej, aczkolwiek w przypadku Japonii wskazywano na zaangażowanie w rozwiązywanie problemów globalnych, związanych chociażby z ekologią, ubóstwem, chorobami zakaźnymi czy zmianami klimatycznymi. Respondenci w większości doceniali aktywność Japonii w Azji Południowo-Wschodniej, w szczególności w dziedzinach partnerstwa gospodarczego, edukacji oraz przepływu osób. O ile w przypadku Filipin, Indonezji, Malezji, Tajlandii i Wietnamu ocena relacji z Japonią była jednoznacznie pozytywna, o tyle w Kambodży, Laosie, Myanmarze i Singapurze nie brakowało głosów sceptycznych, co tłumaczyć można do pewnego stopnia – zwłaszcza w odniesieniu do trzech uboższych państw ugrupowania – niskim poziomem świadomości społecznej co do wkładu Japonii w rozwój regionu.

W podrozdziale szóstym dokonałem podsumowania rozważań wokół relacji Japonia–ASEAN, opisując kluczowe obszary oddziaływania Japonii w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Po pierwsze, w interesie Japonii jest stabilność i wzrost dobrobytu ASEAN, co sprzyjać ma ukonstytuowaniu

zrównoważonego regionalnego systemu sterowania opartego na regułach i konsensusie poszczególnych biegunów, tj. Japonii, Chin, ASEAN, docelowo także Indii. Po drugie, w interesie Japonii jest dalsze umacnianie statusu partnera regionu poprzez faktyczne przeprowadzenie z aprobatą ze strony innych państw. Po trzecie, ponad cztery dekady przyjaznych relacji z Azją Południowo-Wschodnią to inwestycja w przyszłość Japonii mierzącej się z problemami demograficznymi, upatrującej w krajach ASEAN źródła młodych talentów.

Mając na uwadze obszary oddziaływania Japonii w regionie Azji Południowo-Wschodniej, zaproponowałem ujęcie tzw. cztery odporności, tj. gospodarczej, politycznej, środowiskowej i bezpieczeństwa. W odniesieniu do pierwszej z wymienionych odporności, analizowałem takie kwestie jak: stabilność liberalnego ładu gospodarczego w krajach ASEAN, zapewnienie łączności pomiędzy poszczególnymi rynkami i sieciami produkcyjnymi, dalsze wzmacnianie potencjału produkcyjnego, pogłębiające się dysproporcje rozwojowe w wymiarze zarówno wewnątrz krajowym, jak i wewnątrz regionalnym, zagrożenie ewolucji ASEAN w stronę ugrupowania dwóch prędkości⁴⁴, zrównoważony wzrost klasy średniej w regionie.

Studiując wyzwania związane z odpornością polityczną nakreśliłem uwarunkowania ustrojowe i instytucjonalne, w jakich funkcjonują współcześnie Tajlandia, Myanmar, Kambodża, Filipiny i Indonezja. Twierdziłem, iż Japonia może przyczynić się do wzrostu odporności, a tym samym stabilności politycznej Azji Południowo-Wschodniej na drodze promowania demokracji liberalnej o następujących przymiotach: wolne, uczciwe wybory, wolność słowa, poszanowanie praw człowieka, zwalczanie ksenofobii, wiarygodność. Niewątpliwie bowiem, wieloetniczne struktury społeczne, podobnie jak dziedzictwo historyczne państw regionu, stanowią mogą potencjalne punkty zapalne, a jednocześnie zagrożenie dla reform demokratycznych i rozwoju gospodarczego.

W odniesieniu do odporności środowiskowej Azji Południowo-Wschodniej zwracałem szczególną uwagę na zdolność zarządzania katastrofami naturalnymi dla ochrony zdrowia i egzystencji społeczeństw regionu doświadczanych przez tajfuny (Filipiny), powodzie (Tajlandia), erupcje wulkanów czy trzęsienia ziemi (Indonezja), działania na rzecz promowania zrównoważonego środowiskowo i efektywnego energetycznie rozwoju gospodarczego, jak również rozbudowę infrastruktury miejskiej na gęsto zaludnionych obszarach regionu. Punktem odniesienia było duże doświadczenie Japonii związane m. in. z koordynacją działań służb cywilnych i wojskowych.

Krytyczny temat odporności w sferze bezpieczeństwa odnosiłem w szczególności do potrzeby zapewnienia swobody żeglugi w obrębie kluczowych szlaków morskich, czyli Morza Południowochińskiego, Morza Wschodniocchińskiego oraz Cieśniny Malakka, jak również wolności przelotu, zarówno w kontekście przepływów handlowych, jak również dostaw energii dla gospodarek regionu, w tym Japonii.

Z powyższego wynikały trzy zasadnicze wyzwania. Pierwszym z nich jest asymetria siły w relacji Chiny - Azja Południowo-Wschodnia, co skutkuje próbami narzucenia przez Chiny nowego *status quo*. Drugim wyzwaniem jest odmienna optyka państw członkowskich ASEAN względem Chin, determinowana doświadczeniami historycznymi, lokalizacją geostrategiczną i relacjami gospodarczymi. Ostatnim z wyzwań jest unikanie języka konfrontacji w relacjach z Chinami, pozostającymi kluczowym partnerem i sąsiadem regionalnym zarówno dla Japonii, jak i państw Azji Południowo-Wschodniej. Reasumując, w odpowiedzi na wyzwania dla stabilności gospodarczej i politycznej Azji Południowo-Wschodniej, Japonia powinna wyjść naprzeciw interesom ASEAN, dążyć do wzmocnienia jego statusu w regionie Azji Wschodniej, jak również własnego jako godnego zaufania, wiarygodnego partnera.

Podsumowanie podrödziału stanowiły rekomendacje. W odniesieniu do odporności gospodarczej Azji Południowo-Wschodniej uznałem za niewątpliwie konieczne wsparcie Japonii dla reform gospodarczych oraz rozwoju infrastruktury sektora prywatnego, ze wskazaniem na sektor transportu mający krytyczne znaczenie dla procesów rozwoju w regionie. W kontekście odporności politycznej istotne jest uświadomienie partnerom z ASEAN, iż intencją Japonii jest nie konfrontacja z Chinami, lecz równoważenie ich wpływów i stabilizowanie regionu, dalece niepożądana jest bowiem sytuacja, w której kraje Azji Południowo-Wschodniej byłyby zmuszone nieustannie lawirować pomiędzy interesami potęg regionalnych. W zakresie odporności środowiskowej wskazywałem Japonię jako ważnego partnera ASEAN w procesie tworzenia efektywnej sieci społeczności miejskich, zarządzania środowiskowego i prewencji, planowania urbanistycznego. Studiując problematykę bezpieczeństwa regionu sygnalizowałem potrzebę rozwoju systemów monitoringu szlaków morskich, powietrznych, jak i podwodnych, ustanowienia japońsko-

⁴⁴ Zagadnienie ASEAN dwóch prędkości w kontekście aktywności ugrupowania w dziedzinie regionalizmu handlowego analizowałem w poz. [5].

amerykańskiego patronatu nad platformą wymiany informacji odnośnie warunków żeglugi oraz zanieczyszczeń na strategicznych akwenach Azji Wschodniej oraz prowadzenia dialogu – chociażby w formie spotkań ministrów obrony ASEAN oraz partnerów dialogu – odnośnie takich kwestii jak piractwo, pomoc humanitarna, przeciwdziałanie skutkom katastrof naturalnych, zrównoważone rybołówstwo, prawo morskie i komunikacja.

Podkreśliłem, iż Japonia jest świadoma strategicznego znaczenia ASEAN dla zrównoważonego rozwoju i dobrobytu całego regionu Azji Wschodniej, toteż winna działać na rzecz umocnienia odporności Azji Południowo-Wschodniej w obszarze gospodarczym, politycznym, środowiskowym oraz w sferze bezpieczeństwa. ASEAN dyskontuje obecnie demograficzną dywidendę, jak niegdyś Japonia, Chiny, Republika Korei i Tajwan. Dlatego też rozwój klasy średniej, systemów społecznych zdolnych do podejmowania nietradycyjnych wyzwań w sferze bezpieczeństwa ma krytyczne znaczenie dla przyszłości nie tylko państw członkowskich ASEAN, ale także Japonii.

Stawiałem pytanie o optymalny format relacji japońsko-chińskich z perspektywy państw ASEAN, uznając za mało prawdopodobne usankcjonowanie strategicznego sojuszu obu państw na rzecz współdziałania w imię postępu regionalizmu w Azji Wschodniej oraz promowania interesów regionu na forach multilateralnych. Moim zdaniem, bliższe idei gradualizmu oraz niskiego profilu regionalizmu w Azji Wschodniej, jak również specyfice studiowanego regionu, byłoby rozwiązanie oparte na modelu przywództwa konsensusu grupowego, w którym żadne z państw nie uzyska statusu przywódcy regionu, niemniej jednak bądź to japońskie, bądź chińskie przywództwo manifestować się będzie poprzez działania zbiorowe oparte na konsensusie i zdecentralizowanym procesie negocjacyjnym w ramach struktur regionalnych. W rezultacie, w przypadku regionu Azji Wschodniej mogłaby znaleźć zastosowanie wschodząca koncepcja multilateralizmu regionalnego, rozumianego jako twórcza fuzja koncepcji integracji regionalnej oraz multilateralizmu dla podejmowania w formie wielostronnej regionalnych wyzwań natury ekonomicznej oraz pozaekonomicznej, przy założeniu co do ograniczonej efektywności formatów bilateralnych oraz globalnych⁴⁵.

Mój oryginalny wkład do dyscypliny w ramach trzech podstawowych ścieżek badawczych obejmuje następujące elementy:

- przyjęcie podejścia badawczego ekonomii politycznej stosunków międzynarodowych dla rozszerzenia analizy ekonomicznej osadzonej w nurcie ekonomii międzynarodowej, z wykorzystaniem dorobku międzynarodowej ekonomii politycznej oraz międzynarodowej ekonomii instytucjonalnej, o elementy dorobku subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych
- przegląd i systematyzacja literatury z dziedziny regionalnych procesów integracyjnych w Azji Wschodniej
- przegląd i systematyzacja literatury z zakresu współczesnej doktryny gospodarczej Japonii
- konceptualizacja pojęcia, form oraz atrybutów regionalizmu, ze szczególnym uwzględnieniem struktur handlowych oraz finansowych
- konceptualizacja regionu Azji Wschodniej jako podmiotu międzynarodowych stosunków gospodarczych
- analiza krytyczna doktryny gospodarczej gabinetów sprawujących władzę w Japonii w XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem strategii rewitalizacji gospodarczej premiera Abego
- kompleksowe studium przepływów handlowych i inwestycyjnych pomiędzy gospodarkami Azji Wschodniej, z wykorzystaniem baz danych International Trade Centre, Comtrade, World Integrated Trade Solution oraz Japan External Trade Organization
- rozpoznanie mechanizmów funkcjonowania sieci produkcyjnych - rozpatrywanych jako jeden z filarów regionalizmu handlowego Azji Wschodniej w XXI wieku - z wykorzystaniem studiów przypadku oraz bazy danych Comtrade na potrzeby kalkulacji indeksów handlu wewnątrzgałęziowego wg. formuły Grubela-Lloyda oraz indeksów wertykalnego i horyzontalnego handlu wewnątrzgałęziowego wg. formuły Balassy
- przegląd form oraz motywów internacjonalizacji japońskich przedsiębiorstw, w tym mikro, małych i średnich, w obrębie gospodarek Azji Południowo-Wschodniej w przekroju branżowym

⁴⁵ Dyskurs wokół tej kwestii prowadzili w ostatnich latach m. in. Mylonas z George Washington University oraz Yorulmazlar z Harvard University.

- analiza struktur regionalizmu Azji Wschodniej z rzadko wykorzystywanej w literaturze przedmiotu perspektywy podaźowej dla uchwycenia optyki państwa-dostawcy w obszarze agendy współpracy gospodarczej oraz członkostwa
- kompleksowe studium japońskiej pomocy rozwojowej dla regionu Azji Wschodniej w XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem państw członkowskich ASEAN
- identyfikacja kluczowych wyzwań dla współczesnego strategicznego partnerstwa gospodarczego Japonia-ASEAN

5. Poboczne ścieżki badawcze

Trzem podstawowym ścieżkom badawczym moich badań w latach 2010-2018 towarzyszyły trzy ścieżki poboczne:

1. Wymiar instytucjonalny i ekonomiczny procesów integracyjnych w Unii Europejskiej [**7 publikacji**, w tym **2 rozdziały** w monografiach naukowych, **4 artykuły** na liście B MNiSW, **1 artykuł** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science].
2. Aspekty ekonomiczne funkcjonowania systemu zamówień publicznych w Unii Europejskiej [**5 publikacji**, w tym **3 artykuły** na liście B MNiSW, **1 artykuł** w materiałach konferencyjnych zaindeksowanych w bazie Web of Science, **1 artykuł** przyjęty do druku w materiałach konferencyjnych oczekujących na indeksację w bazie Web of Science].
3. Klastry jako nośnik innowacyjności – perspektywa przedsiębiorstw i regionów [**12 publikacji**, w tym **3 rozdziały** w monografiach naukowych, **9 artykułów** na liście B MNiSW].

Pierwsza z wymienionych pobocznych ścieżek badawczych związana jest z kontynuacją badań opisanych w rozprawie doktorskiej, a dotyczących aspektów instytucjonalnych oraz ekonomicznych procesów integracyjnych w Unii Europejskiej. Szczególną uwagę poświęciłem polityce spójności Unii Europejskiej, z uwzględnieniem doświadczeń regionu Dolnego Śląska w zakresie pozyskiwania i wydatkowania funduszy strukturalnych perspektywy finansowej 2007-2013 - poz. [50]. W publikacjach powoływałem się na wyniki badań własnych przeprowadzonych na próbie regionalnych instytucji wdrażających oraz przedsiębiorstw z sektora MŚP z Dolnego Śląska - poz. [52]. Dopelnieniem analiz empirycznych było studium polityki UE względem sektora MŚP - poz. [51] oraz zintegrowanej ze wspólnym rynkiem UE struktury EFTA - poz. [49]. Przedmiotem rozważań była także debata wokół docelowego kształtu agendy polityki spójności UE w okresie programowania 2014-2020 – poz. [47][48].

Obecnie prowadzę badania nad wspólnym rynkiem europejskim na poziomie sektorowym. W ramach współpracy ze Škoda Auto University utworzyłem międzynarodowy zespół badawczy, w którym przygotowaliśmy publikację dedykowaną problematyce konkurencyjności branży motoryzacyjnej w UE (indeksacja w bazie Web of Science) – poz. [46]. W 2018 r. w ramach konsorcjum ze Škoda Auto University, Uniwersytetem Ekonomicznym w Bratysławie (Słowacja), Szént Istvan University (Węgry), Uniwersytetem w Belgradzie (Serbia) złożyliśmy wniosek o grant badawczy pt. „Knowledge transfer from Automotive Corporations to SME in V4 Countries and Western Balkans” z Funduszu Wyszehradzkiego - rezultaty konkursu będą znane w pierwszej połowie 2019 r. W badaniach wykorzystujemy koncepcje łańcucha wartości oraz międzynarodowego podziału pracy w ramach sieci produkcyjnych.

W 2018 r. jako liderzy konsorcjum z udziałem Škoda Auto University, SA Estonian Business School (Estonia), Uniwersytetem RISEBA (Łotwa), Universidade Portucalense (Portugalia), University of South-Eastern Norway (Norwegia) oraz Bifrost University (Islandia), wystąpiliśmy o grant badawczy pt. „Cultivation of ideas for increasing of graduates employability in selected EU and non-EU countries” z Funduszy Norweskich – projekt, dedykowany problematyce rynku pracy, w tym mobilności zawodowej młodych talentów w obrębie państw UE oraz wybranych państw spoza UE, jest obecnie na etapie oceny merytorycznej.

W ramach pierwszej pobocznej ścieżki badawczej wygłosiłem **4 referaty** na międzynarodowych konferencjach krajowych i zagranicznych (Katowice, Wrocław, Lwów, Ryga).

Druga z pobocznych ścieżek badawczych związana jest z realizacją grantu zespołowego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w latach 2015-2019 (patrz: ppkt. 3.2), a dotyczy wybranych aspektów ekonomicznych funkcjonowania systemu zamówień publicznych w UE. Dotychczas w ramach grantu przygotowaliśmy **5 publikacji** zespołowych podejmujących kwestię pomiaru efektywności rynku zamówień publicznych - poz. [55][57], dostępności rynku zamówień publicznych dla sektora MŚP w UE - poz. [54] oraz kryteriów wyboru oferty najkorzystniejszej ekonomicznie - poz. [53]. Istotnym wątkiem prowadzonych badań jest elektronizacja zamówień publicznych oraz jej implikacje dla wzrostu udziału

małych i średnich przedsiębiorstw – krytycznej kategorii podmiotów gospodarki narodowej w kontekście stymulowania procesów wzrostu, tworzenia miejsc pracy oraz innowacji - w przetargach publicznych w krajach UE - poz. [56]. Prowadzone przez interdyscyplinarny zespół – w którym pełnię funkcję głównego ekonomisty - międzynarodowe badania porównawcze dedykowane uwarunkowaniom instytucjonalnym, rynkowym oraz legislacyjnym (poziom mikro, makro oraz meta) rynku zamówień publicznych mają wnieść wkład w studia nad wybranymi komponentami globalnego indeksu konkurencyjności gospodarki (GCT), przy wykorzystaniu uśrednionych wskaźników statystycznych celem kwantyfikacji opisywanych zjawisk. Aktualnie pracujemy nad monografią podsumowującą blisko czteroletni proces badawczy.

W ramach drugiej pobocznej ścieżki badawczej wygłosiłem **3 referaty** na międzynarodowych konferencjach zagranicznych (Berlin, Tokio, Wiedeń). Zrealizowałem ponadto kwerendę biblioteczną w Sapienza University of Rome (Rzym) w maju 2017 r.

Trzecia poboczna ścieżka badawcza związana była z realizacją grantu zespołowego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w latach 2011-2014 (patrz: ppkt. 3.2), a dotyczyła problematyki funkcjonowania struktur klastrowych przez pryzmat potencjału tworzenia oraz dyfuzji innowacji w sektorze przedsiębiorstw oraz szerzej – przestrzeni regionalnej. W swoich badaniach poświęciłem szczególnie dużo uwagi doświadczeniom Japonii w zakresie uwarunkowań instytucjonalnych oraz ekonomicznych polityki klastrowej, atrybutów gospodarki opartej na wiedzy oraz mechanizmów funkcjonowania klastrów wiedzy oraz klastrów przemysłowych - poz. [58][59][61][64][66]. Te ostatnie studiowałem posiłkując się danymi zebranymi bezpośrednio w klastrach zlokalizowanych w obrębie aglomeracji Tokio oraz Nagoya, jak również w instytucjach publicznych odpowiedzialnych za implementację polityki klastrowej w Japonii podczas wyjazdu badawczego w 2012 r. W 2013 r. podobne badania prowadziłem wraz z zespołem w Bangalore w Indiach, gdzie zlokalizowana jest tzw. indyjska Dolina Krzemowa. Badaniom empirycznym towarzyszyły rozważania koncepcyjne dotyczące sprawowania przez wiele współcześnie funkcjonujących struktur klastrowych roli centrów badawczo-rozwojowych w międzynarodowych łańcuchach wartości dodanej przedsiębiorstw poszukujących wiedzy (*knowledge-seeking*), wpisane w kontekst zjawisk globalnego pozyskiwania zasobów (*global resourcing*) oraz międzynarodowego podziału pracy w XXI wieku - poz. [65][67][68]. W prowadzonych badaniach nawiązywałem do koncepcji klastra Portera, klasyfikacji oraz atrybutów klastra w ujęciu Markusena, Rosenfelda, Solvella, Lindqvista i Ketelsa. W studiach koncepcyjnych nad klastrem wiedzy wskazywałem na efekty aglomeracyjne związane z przewagami urbanizacyjnymi oraz lokalizacyjnymi w ujęciu Fesera i Jacobsa – poz. [58].

W ramach trzeciej pobocznej ścieżki badawczej wygłosiłem **11 referatów** na międzynarodowych konferencjach krajowych i zagranicznych (Sopot, Wrocław, Lizbona, Makau), byłem także współorganizatorem panelu dedykowanego problematyce klastrów na konferencji EuroSEAS w lipcu 2013 r. w Lizbonie, zorganizowałem i poprowadziłem seminaria naukowe na University of Tokyo (Tokio) oraz Indian Institute of Management (Bangalore) – odpowiednio, w październiku 2012 oraz w marcu 2013 r. (patrz: poz. 7, 9 w ppkt. 3.6).

W załączniku 4 wskazałem ponadto na **4 publikacje** zbiorowe przygotowane w ramach zespołu pracowników Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, nieklasyfikujące się do żadnej z opisanych ścieżek badawczych, związane z moją aktywnością dydaktyczną i popularyzatorską.

Poz. [70] to anglojęzyczny podręcznik akademicki dedykowany studentom anglojęzycznych specjalności Bachelor oraz Master Program in International Business, podejmujący zagadnienia z zakresu biznesu międzynarodowego, finansów międzynarodowych, marketingu międzynarodowego, handlu międzynarodowego, zarządzania międzynarodowego, logistyki międzynarodowej oraz rozliczeń międzynarodowych. W moim rozdziale rozpatrywałem kontrakt jako narzędzie wykorzystywane w biznesie międzynarodowym, odwołując się do teorii kosztów transakcyjnych w studiach Coase'a (1937), Williamsona (1992), determinant tych kosztów w ujęciu Durlaupa i Fafchamps (2004) oraz ich klasyfikacji wg. Furubotna i Richtera (2000), ekonomicznej teorii kontraktów Cootera i Ulena (2016), jak również teorii agencji Eisenhardta (1989). Jestem także autorem dwóch podrozdziałów, dotyczących roli sektora MŚP w biznesie międzynarodowym (definicja, internacjonalizacja, jej bariery i determinanty w ujęciu Susmana i in. (2007), bariery innowacyjności MŚP w studiach Kaufmanna and Tödtlinga (2000)) oraz wpływu regulacji środowiskowych w obrębie gospodarek przyjmujących na działalność korporacji transnarodowych (strategie zarządzania środowiskowego, kryteria ich doboru, korzyści z ich stosowania w ujęciu Gentry'ego (1998), tzw. hipoteza rajy zanieczyszczeń - *pollution haven hypothesis*).

Poz. [71][72] to podręczniki dla studentów polskojęzycznej specjalności biznes międzynarodowy na I oraz II stopniu studiów, podejmujące zagadnienia organizacji i techniki handlu zagranicznego oraz kulturowych uwarunkowań biznesu międzynarodowego. W poz. [71] jestem współautorem trzech rozdziałów dotyczących kwestii nawiązywania kontaktu z partnerem zagranicznym, zapytania ofertowego,

oferty oraz charakterystyki transakcji w handlu zagranicznym, w poz. [72] znajduje się rozdział mojego autorstwa dotyczący sfery edukacji (edukacja jako element otoczenia kulturowego, problematyka skolaryzacji oraz analfabetyzmu w różnych regionach świata, kultura materialna jako determinanta aktywności korporacji transnarodowych). Mojego autorstwa jest ponadto podrozdział poświęcony kulturowym uwarunkowaniom biznesu międzynarodowego w wybranych krajach afrykańskich⁴⁶.

Poz. [73] to pokłosie prac nad ekspertyzą dotyczącą nisz rynkowych dla polskich produktów w Chinach (patrz: poz. 10 w ppkt. 3.6), którą przyjęliśmy w zespole jako punkt odniesienia dla rozważań wokół implikacji współczesnej strategii handlowej Chin wobec krajów Europy Środkowej i Wschodniej dla możliwości ekspansji polskich przedsiębiorstw na największy obecnie rynek Azji Wschodniej. Praca miała charakter analityczny.

Sebastian Bolew

⁴⁶ Obecnie pracuję w zespole naukowym nad anglojęzycznym podręcznikiem z tematyki kulturowych uwarunkowań biznesu międzynarodowego, gdzie w swoim rozdziale rozszerzam rozważania wokół sfery edukacji m. in. o zagadnienia analfabetyzmu funkcjonalnego, drenażu, cyrkulacji oraz marnotrawstwa talentów, czerpiąc z doświadczeń gospodarek transformacji i tzw. rynków wschodzących. Publikacja zaplanowana jest na trzeci-czwarty kwartał 2019 r.